

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

37E JAARGANG

WOENSDAG 3 DECEMBER 1952

No 1854

COMMISSIE VAN REDACTIE

*Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen;
F. de Vries; C. van den Berg (secretaris)
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.*

Assistent-redacteur: J. H. Zoon

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË

*J. E. Mertens; J. van Tichelen;
R. Vandeputte.*

INHOUD

	Blz.
Omzetbelasting en bedrijfsintegratie	924
Exportspreiding versus E.B.U. door Drs H. L. Dekking	925
Het landbouwonderwijs in Nederland; betekenis en ontwikkeling van het landbouwonderwijs door Dr Ir A. Maris en R. Rijneveld	927
De Sowjetindustrie onder het Vijfde Vijfjaars- plan door Mr J. Huijts	931
Grepenuitde wetenschappelijke literatuur:	
Harrod over het Pond door Prof. Dr J. Tinber- gen	934
Geld- en kapitaalmarkt door Drs J. C. Brezet ..	934
De Belgische geld- en kapitaalmarkt in Septem- ber en October 1952 door Dr L. Delmotte ...	935
Statistieken:	
Emissies in 1952	937
Recente economische publicaties	938

Dezer dagen

reminiscenties. De verkiezingen in het Saargebied roepen de herinnering op aan de dag dat wij op de kade stonden en keken naar het debarkeren van een grote groep in Nederland wonende Duitsers. Zij kwamen van het schip af, dat hen juist buiten de territoriale wateren had gebracht, opdat zij konden stemmen. Hun geestdrift was groot; men verzekerde elkaar, dat het bepaald 100 pCt was; het was, meen ik, ook zo. De Saar heeft dit beeld niet herhaald; de meerderheid koos voor de Europese plannen, met Franse inslag.

De gedachte loopt verder terug. Het overlijdensbericht van Orlando — met bevreemding komt men tot het besef, dat het bericht van overlijden spreekt en niet van herdenking — doet de snijdende zinnen bovenkomen, die Keynes in „The economic consequences of the peace” aan de vergaderingen der Grote Vier van toen wijdde. Blijft dit boek het waardevolste van een conferentie, waarvan de vierde man al was vergeten, verdrongen door de in wezen eerste man, Frankrijks patriot, Clemenceau?

Er is nog weer een conferentie aan de gang, die associaties met het verleden losmaakt. Het Britse Gemenebest vergadert over zijn economisch fundament. Natuurlijk komt Ottawa van 1932 naar voren. Toen heeft een zekere zelfopsluiting de Britse conjunctuur als nationale index gesteund; men ziet thans in, dat op deze conferentie de overeenstemming over de buitenstromen tenminste even belangrijk zal zijn als die over de binnenstromen.

Weer ziet men naar de Verenigde Staten. Ook daar een neiging tot vergelijking met twintig jaar geleden. Daar maakte zich December 1952 een Republikeinse President in een land vol politieke en economische onrust, gereed het presidentschap over te dragen aan een Democraat; thans maakt een Democraat de stukken gereed voor een Republikeins opvolger. Hier echter een volstrekte tegenstelling in het economische: de Verenigde Staten, het wordt uit vele indices duidelijk, verkeren in een toestand van hausse. Hopelijk blijft deze de stalen draagbalk onder de wankeler Europese conjunctuur.

Te eerder kan men dit hopen, omdat de terugblik niet alleen sentimenten doet opkomen, doch ook lering blijkt in te houden. De President van De Nederlandsche Bank heeft zich onlangs geuit, dat de internationale conjunctuurpolitiek zoal niet de gehele fluctuatie dan toch een doorslag als in de dertiger jaren zou kunnen helpen voorkomen.

Men moet het hopen: moge woordgegoochel van habiele conceptenmakers, zoals Keynes in de „Consequences” bitter zegt, in het staatkundige een kortstondige waas kunnen leggen, vraagpunten van economische en sociale structuur werkt men zo niet weg. Hoe diep die liggen, de Minister van Economische Zaken heeft het opnieuw gesteld. Het klinkt zwaar, maar het kan zin hebben te beseffen, dat de historische roman van het goede oude Europa geen geschenk is, waarmee de thans levende blij in een hoekje kan vluchten.



**COLLECTIEVE
PENSIOEN-VERZEKERING**

Elke onderneming van betekenis

in het bezit van bedrijfsauto's, haalt de kosten, verbonden aan

één of meer abonnementen

op het bekende weekblad

„BEDRIJFSVERVOER”

welks inhoud met ingang van 1953 weer verder wordt uitgebreid en verbeterd, er vele malen uit. Technisch staat het blad aan de spits en het brengt alle nieuwe snufjes snel en uitvoerig, terwijl mede zeer veel aandacht wordt geschonken aan de economische kant van de zaak. De prijs bedraagt slechts

**f 9.50 per jaar voor E.V.O.-leden,
f 14.50 voor niet-leden**

Wie zich met ingang van 1 Januari a.s. abonneert, ontvangt het op 20 December a.s. verschijnende, uitgebreide Kerstnummer gratis!

Een proefnummer wordt gaarne op aanvraag gratis toegezonden.

**ADMINISTRATIE „BEDRIJFSVERVOER”,
POSTBUS 42, SCHIEDAM, TEL. 69300, TOESTEL 1 of 3**



R. MEES & ZOONEN

A° 1720

BANKIERS & ASSURANTIE-MAKELAARS

ROTTERDAM

AMSTERDAM - 's-GRAVENHAGE
DELFT - SCHIEDAM - VLAARDINGEN

EERSTE NEDERLANDSCHE

Verzekering-Mij. op het Leven en tegen Invaliditeit N.V.

Aanpassing van ondernemingspensioen-
en spaarfondsen aan de
NIJWE WETTELIJKE BEPALINGEN

Kantoor: Bellevuestraat 2, Dordrecht, Telefoon 01850-5345



**Nederlandsche
Handel-Maatschappij, N.V.**

DEVIEZENBANK

Hoofdkantoor: Amsterdam, Vijzelstraat 32
126 kantoren in binnen- en buitenland

Administratie van vermogens

Uitvoering van uiterste
wilsbeschikkingen

met papler geïsoleerde kabels
voor zwakstroom en sterkstroom,
koperdraad en koperdraadkabel
kabelgarnituren, vulmassa en olie

NK F
**N.V. NEDERLANDSCHE KABELFABRIEK
DELFT**

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Omzetbelasting en bedrijfsintegratie.

Het voorstel-ontwerp van Wet op de Omzetbelasting 1952 — om thans ook de leveringen van zelfvervaardigde grondstoffen door de ene bedrijfsafdeling aan de andere te gaan belasten, wordt vrijwel algemeen verworpen, omdat de heffing een irreëel karakter zou dragen, de beslissingen over de toepassing van de wet een groot element van willekeur en onzekerheid zouden inhouden en omdat zowel de bedrijfsadministratie als de fiscale controle daarop aanzienlijk ingewikkelder zouden worden. De integratieheffing zou alleen worden ingevoerd voor goederen, waarvoor de belasting zonder al te grote administratieve bezwaren en zonder al te grote kans op juridische verwickelingen te heffen is. Dit betekent, dat de belasting niet wordt geheven waar zij uit economische of billijkheids-overwegingen het meest verantwoord is, maar waar de fiscus er de minste moeite mee heeft: een nogal vreemd criterium. De omzetbelasting mag volgens de Minister zo weinig mogelijk ingrijpen in de concurrentieverhoudingen. De praktijk bewijst de juistheid van de theoretisch algemeen aanvaarde stelling, dat het belastingstelsel een van de middelen der economische en sociale politiek is geworden. De fiscus grijpt wel in in de concurrentieverhoudingen als het landsbelang naar het oordeel der Regering meebrengt, dat bepaalde ontwikkelingen worden bevorderd en andere geremd. De vraag is nu, of het onder de huidige omstandigheden economisch gerechtvaardigd is op industriële integratie een fiscale premie te blijven stellen, ondanks het bezwaar van de ongelijke behandeling van concurrerende bedrijven. Met het voorbehoud, dat grote onbillijkheden moeten worden voorkomen door aan de gedifferentieerde bedrijven ontheffing te verlenen, mag men aannemen, dat de integratiepremie op zich zelf nationaal-economisch gerechtvaardigd is.

Drs H. L. DEKKING, Exportspreiding versus E.B.U.

Tussen de doeleinden van de E.B.U. en die van een maximale exportspreiding bestaat een zekere controverse: de E.B.U. beoogt een intensivering van het handelsverkeer tussen de Leden Landen onderling, terwijl de exportspreiding een tegengesteld doel heeft. Alleen op het terrein van de overzeese gebiedsdelen van de Leden Landen en de tot de sterling area behorende niet Leden Landen is geen tegenstelling, doch slechts een gradueel verschil. Overigens heerst ook in ideëel opzicht tegenstrijdigheid: de E.B.U. is gegrondvest op het solidariteitsbeginsel, het principe van de exportspreiding daarentegen is typisch individualistisch. Wanneer de loftrumpet over de E.B.U. wordt gestoken en tevens exportspreiding wordt gepropageerd, houde men wel voor ogen, dat, hoewel een wisselwerking ten bate van beide niet alleen denkbaar is, maar zich in de praktijk ook bij wijlen voordoet, de twee begrippen in essentie alternatieven zijn. Wanneer de omstandigheden nopen het accent op een van beide te leggen, dient men er dan ook rekening mede te houden, dat dit veelal ten koste van het andere gaat. Waar nu de meeste E.B.U.-landen, voornamelijk gedreven door hun dollartekort, het ene wat eerder, het andere wat later, dit accent — zij het soms min of meer instinctief — op de exportspreiding zijn gaan leggen, gaat schrijver in dit artikel na, hoe de Westeuropese uitvoer zich onder de werking van beide tegengestelde krachten heeft ontwikkeld.

Dr Ir A. MARIS en R. RIJNEVELD, Het landbouwonderwijs in Nederland; betekenis en ontwikkeling van het landbouwonderwijs.

Na allereerst de betekenis van het landbouwonderwijs in Nederland te hebben aangegeven, geven schrijvers achtereenvolgens een overzicht van de ontwikkeling van

het landbouwonderwijs in ons land, de belangstelling voor het landbouwonderwijs en de graad van geschooldheid van de boerenzoons in de verschillende gebieden. In een tweede artikel zullen schrijvers ingaan op de behoefte aan en de capaciteit van (het) landbouwonderwijs. In dit eerste artikel wordt o.a. betoogd, dat de totstandkoming van het landbouwonderwijsapparaat zijn beslag heeft gekregen in niet meer dan 50 jaar, waarbij in de eerste periode van de ontwikkeling het accent voornamelijk viel op het avondonderwijs, terwijl in de laatste decennia een grote uitbreiding is gegeven aan het dagonderwijs. Voor de verhoging van de kwaliteit van de factor „arbeid” in de landbouw achten schrijvers deze ontwikkeling van het grootste belang.

Mr J. HUIJTS, De Sowjetindustrie onder het Vijfde Vijfjaarsplan.

De bekendmaking van de directieven voor het Vijfde Vijfjaarsplan, de bespreking daarvan op het XIXde congres van de Communistische partij der Sowjetunie en de daar verder gehouden redevoeringen hebben schrijver in staat gesteld om, althans in grote lijnen, in dit artikel een beeld te geven van de ontwikkeling, welke de Sowjetunie onder vigueur van het Vierde Vijfjaarsplan, dus sedert 1946, heeft doorlopen, mede in het licht van de nieuwe doeleinden, welke de Sowjetunie zicht stelt.

— SOMMAIRE —

L'Impôt sur le chiffre d'affaires et l'intégration industrielle.

Dans le „projet de loi sur la taxation du chiffre d'affaires 1952”, il est proposé de soumettre à l'impôt la livraison de matières premières — fabriquées dans l'entreprise — d'une section à l'autre d'une même entreprise. L'auteur émet des objections à ce sujet. Tenant compte des circonstances actuelles, il estime que l'octroi d'une prime fiscale à l'intégration industrielle est justifiée par l'intérêt qu'elle présente pour l'économie nationale et ce en dépit de la discrimination qui est réalisée de la sorte entre des entreprises concurrentes.

Drs H. L. DEKKING, L'extension des exportations et l'U.E.P.

Il existe une certaine opposition entre l'extension maximum des exportations et les buts de l'U.E.P. En effet, cette organisation a pour but une intensification des relations commerciales entre les pays membres; or ces derniers s'attachent pour la plupart à augmenter leurs exportations vers la zone dollar, afin de combler leur déficit en cette monnaie. L'auteur examine le développement qu'ont pris les exportations européennes sous l'influence de ces deux tendances opposées.

Dr Ir A. MARIS et R. RIJNEVELD, L'enseignement agricole aux Pays-Bas; son importance et son développement.

Les auteurs déterminent l'importance de l'enseignement agricole et donnent un aperçu de son développement aux Pays-Bas, de l'intérêt qu'il y suscite et du degré d'instruction des fils de paysans dans divers sections agricoles.

Mr J. HUIJTS, L'industrie soviétique durant le cinquième plan quinquennal.

L'auteur a étudié les directives du 5e plan quinquennal, ainsi que les discussions et les discours qui y ont été consacrés lors du XIXe Congrès du parti Communiste de l'Union Soviétique. Ceci lui a permis de donner dans le présent article un schéma du développement de l'U.R.S.S. depuis le 4e plan quinquennal et des nouveaux buts que elle se propose

Omzetbelasting en bedrijfsintegratie

Men schrijft ons:

Onder het huidige stelsel van omzetbelasting is een fabrikant geen omzetbelasting verschuldigd over grondstoffen, die hij zelf vervaardigt en vervolgens in eigen bedrijf gebruikt. Dezelfde vrijstelling geldt voor zelfvervaardigde goederen, die een ondernemer gebruikt voor het verrichten van diensten. Zogenaamde bedrijfsmiddelen daarentegen, zoals briefpapier en drukwerk, zijn wel onderhevig aan omzetbelasting als men ze in eigen bedrijf vervaardigt en gebruikt.

Op deze punten is het Nederlandse stelsel in overeenstemming met hetgeen in het buitenland gebruikelijk is. Elf dagen voor zijn aftreden heeft Minister Liefstuck echter nog een ontwerp ingediend voor een wet, die bij totstandkoming aan deze toestand een einde zal maken¹⁾. Fabrikanten zouden voortaan ook omzetbelasting moeten betalen over het gebruik van in eigen bedrijf vervaardigde grondstoffen, voor zover het verhandelen, enz. van dergelijke grondstoffen in de desbetreffende tak van bedrijf gebruikelijk is. Dit voorstel was al eens eerder gedaan, in 1950, doch toen bleken bij de Tweede Kamer tegen dit onderdeel van het desbetreffende wetsontwerp zoveel bezwaren te bestaan, dat de Minister dit onderdeel terugnam. Ook thans ziet het er niet naar uit, dat de weg naar het Staatsblad vlot zal worden afgelegd.

De motivering van het voorstel wordt voornamelijk gevonden in de wens van de Minister om leveringen door detaillisten van omzetbelasting vrij te stellen en als compensatie daarvoor het tarief voor leveringen, welke in de voorafgaande geledingen van de bedrijfskolom plaatsvinden, te verhogen. Zo zou het tarief voor leveringen door een fabrikant, al naar de soort der goederen, van 4 pCt op 5 pCt en van 7 pCt op 10 pCt worden gebracht. In verband daarmee vreesde Minister Liefstuck, dat de ongelijke behandeling van geïntegreerde en niet-geïntegreerde bedrijven tot onaanvaardbare verschillen in belastingdruk zou leiden. Deze verschillen bestaan ook al onder de huidige wet, maar ten eerste is het tarief voor fabrikanten nu lager; ten tweede verleent de fiscus thans aan gedifferentieerde bedrijven een ontheffing, indien zij ten opzichte van de geïntegreerde bedrijven in een al te nadelige positie zouden komen. Het aantal van deze ontheffingen is zeer beperkt gebleven; er zijn dus blijkbaar niet veel gevallen, waar het bestaande stelsel tot grote onbillijkheid leidt. Velen hebben zich dan ook afgevraagd, waarom met deze veiligheidsklep de huidige regeling niet kan worden gehandhaafd.

Het voorstel, thans ook de leveringen van zelfvervaardigde grondstoffen door de ene bedrijfsafdeling aan de andere te gaan belasten, heeft in adressen en dagbladartikelen veel critiek ontmoet. Het wordt vrijwel algemeen verworpen, omdat de heffing een irreëel karakter zou dragen, de beslissingen over de toepassing van de wet een groot element van willekeur en onzekerheid zouden inhouden en omdat zowel de bedrijfsadministratie als de fiscale controle daarop aanzienlijk ingewikkelder zouden worden. Ook in de Tweede Kamer had volgens het Voorlopig Verslag op het Wetsontwerp van 1950 niemand een goed woord voor het voorstel over.

Ter voorkoming van moeilijkheden in de interpretatie van het wetsartikel en van de daaruit voortvloeiende verschillen en procedures, heeft Minister Liefstuck in zijn

voorstel de bepaling opgenomen, dat de integratieheffing alleen zou worden ingevoerd voor goederen, die daarvoor bij algemene maatregel van bestuur worden aangewezen. In aanmerking zouden dan komen goederen, waarvoor de belasting zonder al te grote administratieve bezwaren en zonder al te grote kans op juridische verwickelingen te heffen is. Dit betekent de invoering van een nogal vreemd criterium: de belasting wordt niet geheven waar zij uit economische of billijkheidsoverwegingen het meest verantwoord is, maar waar de fiscus er de minste moeite mee heeft.

Op de bezwaren van willekeur, rechtsonzekerheid en administratieve rompslomp is in de discussie meer nadruk gelegd dan op de economische aspecten. Toch zijn deze van voldoende belang om er iets nader op in te gaan. In het Voorlopig Verslag op het Wetsontwerp van 1950 werd opgemerkt, dat de heffing „in strijd zou zijn met de thans meer dan ooit vereiste rationalisatie en efficiency”. Minister Liefstuck bestreed deze mening in zijn Memorie van Toelichting bij het Wetsontwerp 1952 door te stellen, dat indien het rationeel en efficiënt is om tot verdere verticale concentratie in de industrie over te gaan, dit proces zich ook wel zonder het daaraan verbonden belastingvoordeel zal voortzetten. Het mogelijk maken van een verdere integratie, uitsluitend om een belastingvoordeel te verkrijgen, achtte hij zelfs ongewenst.

Het veronderstellen van een proces van „verdere concentratie in de industrie” toont aan, hoezeer het voorstel uitgaat van de gedachte, dat een verticale sector van het bedrijfsleven normaal gesproken bestaat uit een aantal afzonderlijke ondernemingen, die zich ieder op een onderdeel van de productiestroom toeleggen. Integratie — het combineren van opeenvolgende onderdelen in één onderneming — zou in deze gedachtengang een verdere stap in de ontwikkeling betekenen. Deze voorstelling klopt niet geheel met de werkelijkheid.

Integratie is in het algemeen eerder de „oertoestand”, waaruit zich de differentiatie als een afsplitsing van bepaalde onderdelen heeft ontwikkeld. De Leidse lakenindustrie in de Middeleeuwen bestond voornamelijk uit ondernemers, die door alle fasen van het productieproces heen — vervoeren, wassen, verven, spinnen en weven — eigenaars van het product bleven en voor zover zij de bewerking niet zelf verrichtten, deze in loon onder hun eigen toezicht lieten uitvoeren. Wanneer bepaalde onderdelen van het productieproces zich technisch en later ook economisch uit dit geheel losmaken, geschiedt dat veelal, omdat bijvoorbeeld de optimale bedrijfsgrootte in de ene fase verschillend is van die in een andere fase.

Uit een adres d.d. 7 Maart 1950 van de Kamer van Koophandel in Noord-Brabant aan de Tweede Kamer blijkt, dat in de wollenstoffenindustrie ook thans nog integratie de regel en differentiatie uitzondering is, althans in de laatste fasen van de bewerking. De spinnerswevers nemen 82½ pCt van het totale garenverbruik voor hun rekening, de bedrijven, die alleen weven, 17½ pCt. Deze 17½ pCt worden gekocht van „single-spinners”. Het bedrijf van de spinner-wever is geen nieuwe ontwikkelingsvorm maar een van ouds bekende, als volkomen normaal gevoeld bedrijfstype. Soortgelijke toestanden moeten ook in andere bedrijfstakken bestaan.

Men kan dus niet in het algemeen spreken van een „verdergaande concentratie”. In iedere bedrijfskolom werken voortdurend krachten, zowel in de richting van differentiatie als van integratie; de evenwichtstoestand, die ontstaat, kan zeer gemakkelijk worden doorbroken

¹⁾ Ontwerp van Wet op de Omzetbelasting 1952, d.d. 19 Juni 1952 (Zitting 1951-1952, No 2602), Art. 3, lid 1, letter h. Zie ook het artikel „Omzetbelasting; nieuwe wetten en wetsontwerpen” van Mr J. van Soest in „Economisch-Statistische Berichten” van 9 Juli 1952, blz. 526 e.v.

door nieuwe ontwikkelingen in de techniek, de markt-verhoudingen of de wetgeving²⁾.

De stelling van de Minister is nu, dat de omzetbelasting zo weinig mogelijk mag ingrijpen in de concurrentieverhoudingen. Het is merkwaardig, dat een dergelijke gedachte nog eens voorop wordt gesteld in een tijd, waarin meer dan ooit het belastingstelsel een van de erkende middelen der economische en sociale politiek is geworden. Wanneer bepaalde lasten of faciliteiten een ongewenst geachte ontwikkeling tegenaan of een gewenst geachte ontwikkeling bevorderen, maken de regeringen in onze tijd daarvan gaarne gebruik, zonder zich in de eerste plaats af te vragen of concurrerende bedrijven hierdoor in verschillende mate worden getroffen. Dit zal bijvoorbeeld in zeer sterke mate gelden voor de faciliteiten toe te staan aan exporterende bedrijven. Een bedrijf, dat 60 pCt van zijn productie exporteert, komt er, althans tijdelijk, fiscaal aanzienlijk beter voor te staan dan een bedrijf, dat geheel voor de binnenlandse markt werkt. Met deze politiek grijpt de fiscus in in de concurrentieverhoudingen op de binnenlandse markt. Hij doet dat zeer bewust, om de drang tot export te vergroten.

Ook de omzetbelasting zelf heeft een dergelijke discriminerende uitwerking, die bewust wordt aanvaard. Een bedrijf, waarvan de productie vóór de invoering van het weeldetarief voor 60 pCt uit „luxe” artikelen en voor 40 pCt uit eenvoudiger artikelen bestond, kan onder invloed van het weeldetarief zijn afzet van producten in de luxe-klasse hebben zien inkrimpen, waardoor ook op de eenvoudiger artikelen een groter bedrag aan algemene kosten per eenheid product kwam te rusten. Dit beïnvloedde de concurrentieverhoudingen ten gunste van de bedrijven in dezelfde branche, die van oudsher alleen het eenvoudiger type aan de markt hadden gebracht.

De praktijk bewijst, zowel in Nederland als in het buitenland, de juistheid van de theoretisch algemeen aanvaarde stelling, dat het belastingstelsel een van de middelen der economische en sociale politiek is geworden. De fiscus moge in het algemeen liever niet ingrijpen in de concurrentieverhoudingen, hij doet dit wel als het landsbelang naar het oordeel der Regering meebrengt, dat bepaalde ontwikkelingen worden bevorderd en andere geremd.

De vraag is nu, of het onder de huidige omstandigheden economisch gerechtvaardigd is op industriële integratie een fiscale premie te blijven stellen, ondanks het bezwaar van de ongelijke behandeling van concurrerende bedrijven. Met het voorbehoud, dat grote onbillijkheden moeten worden voorkomen door aan de gedifferentieerde bedrijven ontheffing te verlenen, mag men aannemen, dat de integratie-premie op zichzelf nationaal-economisch gerechtvaardigd is. Toegegeven zij dat ook differentiatie in verschillende gevallen voordelen heeft, met name door het bereiken van de gunstigste proportionaliteit in ieder

der opeenvolgende stadia. Maar differentiatie is alleen mogelijk, indien tussen de verschillende stadia markten ontstaan om de partijen weer bij elkaar te brengen. Nationaal- zowel als bedrijfseconomisch gezien, brengt het bestaan van een markt belangrijke kosten met zich. Dit wordt misschien het duidelijkst uit een opsomming van de voordelen der integratie, die als het ware het spiegelbeeld vormen van de nadelen der differentiatie:

1. Integratie maakt in de eerste plaats de verkooporganisatie in het voorafgaande en de inkooporganisatie in het daarop volgende stadium overbodig. Dit betekent een besparing van arbeid, administratie, kantoorruimte en gebruik van vervoermiddelen.

2. Voor zover integratie betekent het onder één dak verrichten van opeenvolgende bewerkingen betekent het lagere kosten van transport, verpakking en fabrieksruimte. Ook kunnen in dit geval diverse vormen van verspilling worden vermeden, zoals materiaalverlies, warmteverlies, vochtverlies en achteruitgang in kwaliteit, die bij differentiatie veelal onvermijdelijk zijn.

3. Integratie maakt het overbodig tussen de verschillende fasen voorraden aan te houden om onregelmatigheden in het kopen en afleveren op te vangen. Voorraden betekenen kosten door het vastleggen van vermogen, het in beslag nemen van ruimte en arbeid, en het risico van achteruitgang in waarde.

4. Integratie maakt het mogelijk precies die tussenproducten te vervaardigen, welke voor ieder eindproduct worden vereist. Dit kan leiden tot besparing in productie-kosten en tot een verhoging van de kwaliteit (resp. van de geschiktheid voor de markt) van het eindproduct.

5. Integratie leidt er toe, dat zoveel mogelijk fasen van het productieproces profiteren van de leidersbekwaamheid, de commerciële, administratieve en organisatorische ervaring en de technische kennis die in één der fasen aanwezig zijn. Het verwerven van kennis en ervaring is alleen mogelijk door het maken van veelal hoge kosten, in de vorm van wetenschappelijke onderzoeken en praktische experimenten. Leidersbekwaamheid is, zoals ieder weet, een schaars goed. Het is dus nationaal gezien van groot belang, dat van deze immateriële goederen een zo ruim mogelijk gebruik wordt gemaakt.

De bovenstaande punten vormen een specificatie van de „rationalisatie en efficiency”, waarover in de Tweede Kamer in dit verband is gesproken. Minister Lieftinck meende, dat de omzetbelasting in dit verband weinig uitmaakte. Dit zal al naar de aard der productieprocessen verschillend zijn. Een verhoging van de arbeidsproductiviteit met 30 pCt wordt zeer toegejuicht. Toch leidt deze, bij een loonaandeel in de productiekosten van bijv. 15 pCt (in de chemische industrie volstrekt geen zeldzaamheid), slechts tot een vermindering van productiekosten met 4½ pCt. Gezien de waarde, die aan dergelijke besparingen terecht wordt toegekend, geeft de Regering een slecht voorbeeld als zij verkondigt, dat 5 of 10 pCt omzetbelasting voor de economische structuur van geen belang kan zijn.

Exportspreiding versus E.B.U.

In de talrijke beschouwingen van de laatste jaren over het probleem van de Nederlandse export kan men een vrijwel unanieme instemming met de doeleinden van de E.B.U. en met het streven naar een hoogst mogelijk effect van haar mechanisme beluisteren. Niet zelden wordt dan, soms bijkans in één adem, met gelijke nadruk aangedrongen op een maximale exportspreiding, waaronder te verstaan bevordering van de afzet van onze producten buiten

West-Europa met een zo groot mogelijke geografische spreiding. Nu treft het, dat in deze betogen weinig of geen aandacht wordt gewijd aan een zekere controversie tussen beide desiderata.

De E.B.U. toch beoogt een intensifiëring van het handelsverkeer tussen de Leden Landen onderling, terwijl de exportspreiding een tegengesteld doel heeft.

Alleen op het terrein van de Buiten E.B.U. area, d.w.z.

²⁾ Voorbeeld: het goederenvervoer, aanvankelijk geïntegreerd (de koopman-reder), toen onder invloed van grotere schepen en van spoorwegen gedifferentieerd, later door de vrachtauto weer meer geïntegreerd (het eigen vervoer).

de overzeese gebiedsdelen van de Leden Landen en de tot de sterling area behorende niet Leden Landen, is geen tegenstelling, doch slechts een gradueel verschil.

Overigens — hoewel in dit verband minder ter zake doende — heerst ook in ideëel opzicht tegenstrijdigheid. De E.B.U. is gegrondvest op het solidariteitsbeginsel, zij functionneert ten bate van de Westeuropese gemeenschap. Het principe van de exportspreiding daarentegen is typisch individualistisch; elk land heeft uitsluitend het eigen belang op het oog, dat van de gemeenschap maakt geen punt van overweging uit.

Wanneer de loftrampet over de E.B.U. wordt gestoken en tevens exportspreiding wordt gepropageerd, houde men wel voor ogen, dat, hoewel een wisselwerking ten bate van beide niet alleen denkbaar is, maar zich in de praktijk ook bij wijlen voordoet, de twee begrippen in essentie alternatieven zijn. Wanneer de omstandigheden nopen het accent op een van beide te leggen, dient men er dan ook rekening mede te houden, dat dit veelal ten koste van het andere gaat.

Waar nu de meeste E.B.U.-landen, voornamelijk gedreven door hun dollartekort, het ene wat eerder, het andere wat later, dit accent — zij het soms min of meer instinctief — op de exportspreiding zijn gaan leggen, is het wellicht niet van belang ontbloeit na te gaan, hoe de Westeuropese uitvoer zich onder de werking van beide tegengestelde krachten heeft ontwikkeld.

Ceteris paribus moet het E.B.U.-mechanisme veroorzaken: een sterke expansie van de handel tussen de Leden Landen onderling, dank zij het vergemakkelijkte betalingsverkeer en de ver doorgevoerde liberalisatie, een geringere expansie van de uitvoer van de gezamenlijke Leden Landen naar de Buiten E.B.U. area, welke wel integraal in de voordelen van het betalingsstelsel, maar in veel mindere mate in die van de liberalisatie deelt, en ten slotte een concentratie van de uitvoer van de gezamenlijke Leden Landen naar het overige deel van de wereld. De exportspreiding heeft, zoals reeds gezegd, een tegengestelde uitwerking onder overigens gelijkblijvende omstandigheden. De resultante van deze krachten zou moeten blijken uit de uitvoerstatistiek, ware het niet, dat de overige omstandigheden verre van gelijk zijn gebleven. Integendeel, uitermate sterke derde krachten, van welke de devaluatie in bijna alle E.B.U.-landen, de Amerikaanse invoerbehoefte ten gevolge van het Korea-conflict en de daaruit voortgesproten inflatoire ontwikkeling in de grondstoffenlanden wel het meest op de voorgrond treden en die niet exact te abstraheren zijn, hebben er toe geleid, dat de handelsstatistiek niet als zuivere maatstaf voor een krachtmeting tussen beide stelsels kunnen dienen. Wel echter wijzen zij, zoals in het navolgende zal blijken, bepaalde verschijnselen en tendenties aan, weshalve in het onderhavige verband haar functie niet van nut ontbloeit is.

De onderstaande tabel is, evenals de verdere, berekend uit de O.E.E.S.-statistiek van de waarde van de gemiddelde maandelijksse uitvoer der Leden Landen. Zij geeft van deze uitvoer in de onderscheidene jaren na de inwerkingtreding van de E.B.U., uitgedrukt in procenten van het telkens voorafgaande jaar, de verhoudingen tot de op gelijke wijze uitgedrukte totale uitvoer van de gezamenlijke Leden Landen.

	Bestemming uitvoer gezamenlijke Leden Landen.					
	Totale uitvoer	Leden Landen	Overige wereld	Buiten E.B.U. area	Totale E.B.U. area	Rest (Niet E.B.U. area)
1950	100	107,3	94,0	86,6	99,5	101,1
1951	100	97,2	102,7	104,3	99,5	100,2
1952 (1e halfjaar) ..	100	97,3	102,4	104,5	99,8	100,5

Slechts in 1950 blijkt de uitvoer naar resp. de Leden Landen en de Overige wereld zich te hebben ontwikkeld, zoals

op grond van de E.B.U. was te verwachten. In de andere twee tijdvakken heeft, door welke oorzaken dan ook, de gespreide uitvoer de overhand. Opvallend is de vrijwel vaste verhouding in alle drie periodes tussen Totale E.B.U. area en de Rest Landen, welke nagenoeg tegen elkaar opwegen. Deze evenwichtigheid is des te merkwaardiger, daar de verhouding binnen de Totale E.B.U. area in 1951 t.o.v. 1950 een duidelijke verschuiving van Leden Landen naar Buiten E.B.U. area te zien geeft. Nog sterker mutaties geeft onderstaande specificatie van de kolom Rest uit vorengaande tabel te zien.

	Verenigde Staten	Canada	Zuid-Centraal Amerika	Oost-Europa	Overige Rest Landen
1950	145,5	112,3	99,9	80,3	90,6
1951	108,5	87,2	105,7	97,3	92,3
1952 (1e halfjaar)	96,4	79,2	93,6	115,8	108,3

Niet onverwacht is de relatieve recessie van de uitvoer naar Noord-Amerika, waar tegenover een opmerkelijke gestadige verbetering van de positie van Oost-Europa (vooral Finland) en, in mindere mate, van de Overige Restlanden staat. De ernstige financiële zorgen van zekere Latijnsamerikaanse landen verklaren het verloop in de desbetreffende kolom.

Over het geheel blijkt evenwel uit de eerste tabel, dat de E.B.U.-invloed en de exportspreiding elkaar in de gehele periode van vergelijking vrijwel in balans hebben gehouden, mede onder de werking van de eerder genoemde „derde krachten”, die in het algemeen ten gunste van de exportspreiding hebben gewerkt. Het lichte voordeel, dat deze uiteindelijk boekte, is dan ook niet verwonderlijk.

Tegenover deze betrekkelijke evenwichtigheid geeft een analyse van de mate waarin de afzonderlijke Leden Landen hebben bijgedragen tot de in vorenstaande tabellen vervatte synthese van de exportspreiding een uitermate gevarieerd beeld. In onderstaande tabel, die beknoptheidshalve is beperkt tot de meest recente periode, het eerste semester van 1952 en, teneinde seizoensinvloeden zoveel mogelijk uit te schakelen, het overeenkomstige tijdvak van het vorige jaar, springen de sterk uiteenlopende resultaten in het oog.

Export naar „Overige Wereld” (dus alle export behalve die naar de Leden Landen zelf) en totale export van de Leden Landen in het 1e halfjaar 1952 in procenten van die van het 1e halfjaar 1951.

	Overige Wereld	Totale uitvoer
Ierland	162,9	139,2
Oostenrijk	127,0	118,4
Nederland	123,9	118,9
Duitsland	121,4	123,8
Denemarken	120,3	103
Engeland	116,5	109,8
Portugal	112,8	94,4
Gezamenlijke Leden Landen	112,6	108
Frankrijk	111,2	98,4
Noorwegen	110,5	109,9
Zweden	108,6	106,7
B.L.E.U. (eerste 5 maanden)	104,1	105,9
IJsland	98,9	87,0
Zwitserland	97,2	99,5
Griekenland	96,4	116,2
Italië	95,9	92,0
Turkije	76,9	115,1
Triëst (1952 niet bekend)	—	—

Even grote variatie, naast een geheel andere volgorde, verschafte het volgende overzicht van de relatieve stijging van de „gespreide” uitvoer, verkregen door de kolom „Overige wereld” van de vorige tabel te herleiden op basis van kolom „Totale uitvoer” = 100.

	Overige wereld
Portugal	119,5
Ierland	117,0
Denemarken	117,0
IJsland	113,7
Frankrijk	113,0
Oostenrijk	107,3
Engeland	106,1
Gezamenlijke Leden Landen	104,3
Italië	104,2
Nederland	101,8
Zweden	100,5
Noorwegen	98,3
B.L.E.U. (eerste 5 maanden)	98,1
Duitsland	97,7
Zwitserland	83,0
Oriekenland	66,8
Turkije	

Bevreemdend is, dat zich in geen van beide specificaties een duidelijke lijn aftekent. Men zou mogen hebben verwacht, dat belangrijke factoren zoals exportspreidingbevorderende maatregelen, overwicht van agrarische of industriële constellatie, koloniale preferentie, duidelijk in de volgorde tot uiting zouden zijn gekomen. Dat dit niet het geval is, betekent, dat slechts een diepgaande analyse van alle economische omstandigheden van elk land afzonderlijk dienaangaande, en dan nog waarschijnlijk onvolledig, uitsluitel zou kunnen verschaffen.

In elk geval blijkt, dat, over het geheel genomen, zowel voor de gezamenlijke Leden Landen als voor het merendeel

der afzonderlijke Leden Landen, de gespreide export meer dan evenredig is gestegen, d.w.z., dat de exportspreiding de E.B.U.-invloed de loef heeft afgestoken, zij het in bescheiden mate en niet in het minst dank zij de eerder genoemde „derde krachten”.

Nu deze een duidelijke afnemende tendentie tonen, zou men in de toekomst moeten rekenen op een dalende invloed van de exportspreiding, d.w.z. dat een relatieve toeneming van de uitvoer naar de Leden Landen onderling te wachten zou staan. Weliswaar is in deze dynamische tijd het maken van een prognose een hachelijke onderneming; talloze eventueel zich manifesterende nieuwe krachten — uitbreiding of slechting van bestaande of optreding van nieuwe conflicten, betalingsmoeilijkheden in bepaalde landen, repercussies van de uitslag der Amerikaanse verkiezingen, een Atlantische betalingsunie, verzaaging van de Westeuropese markt enz., enz., — kunnen het beeld wijzigen. Dit neemt niet weg, dat, indien de desbetreffende Leden Landen blijven bij hun opvatting, dat exportspreiding prevaleert, een vooruitziende economische politiek met zich brengt, dat zij zich reeds thans beraden op nieuwe en doeltreffende middelen om de uitvoer naar buiten West-Europa te bevorderen, een gedragslijn, die overigens al door sommige Leden Landen, hetzij aarzelend, hetzij meer doortastend, wordt gevolgd.

*s-Gravenhage.

Drs H. L. DEKKING.

Het landbouwonderwijs in Nederland

Betekenis en ontwikkeling van het landbouwonderwijs

Inleiding.

Van vele zijden is in de na-oorlogse jaren geweest om de noodzaak om in alle sectoren van het bedrijfsleven de vakbekwaamheid van onze arbeidskrachten tot een zo hoog mogelijk peil op te voeren. Deze noodzaak vloeit direct voort uit de sterk ingrijpende veranderingen, welke zich in de laatste decennia t.a.v. onze betalingsbalans hebben voltrokken. Om de export op een — vanuit het oogpunt van de betalingsbalans gezien — bevredigend niveau te brengen (c.q. te houden), is voor ons land met zijn schaarste aan grondstoffen en relatieve overvloed aan arbeid de voortbrenging van kwaliteitsproducten een gebiedende eis. Om aan deze eis te kunnen voldoen, is de inzet van hoog-gekwalificeerde arbeid in het productieproces een onmisbare voorwaarde.

Het valt niet te verwonderen, dat bij de gevoerde pleidooien voor een verdere uitbouw van ons onderwijsapparaat, het accent veelal is gelegd op het technische onderwijs. Niet alleen om de achterstand in te halen welke er t.a.v. deze vorm van onderwijs reeds voor de oorlog in ons land bestond in vergelijking met bijv. Zwitserland — Kohnstamm toont dit in zijn prae-advies voor de Vereniging voor Staathuishoudkunde en Statistiek in 1947 ¹⁾ duidelijk aan —, doch ook in verband met het streven naar een verdere industrialisatie van ons land, waaraan in de na-oorlogse jaren bijzondere aandacht wordt geschonken.

Het lijkt ons hier de plaats om vast te stellen, dat ook de landbouw een groot belang heeft bij de voorgestane en ten dele reeds gerealiseerde uitbreiding van het nijverheids- en landbouwonderwijs. Immers, de landbouw biedt als bron van meerdere werkgelegenheid in de toekomst weinig mogelijkheden meer. Integendeel, het aantal werkzaam in de

agrarische sector zal om de rentabiliteit van deze bedrijfstak niet in gevaar te brengen in geen geval mogen toenemen. Eerder nog zou een vermindering van het aantal agrarische werkers gewenst zijn. Dit betekent, dat een belangrijk deel van de agrarische jongeren — voor de periode 1947-1962 ongeveer 63 pCt van de aankomende jongeren ²⁾ — een bestaan buiten de landbouw moet zoeken. Uit vele onderzoeken is nu gebleken, dat deze afvloeiing uit de landbouw op sterke weerstanden stuit met als resultaat, dat de afvloeiing veelal op latere leeftijd plaatsvindt en de boerenzoons voor de niet-agrarische beroepen geen enkele vakscholing hebben opgedaan. Neemt men aan, dat alle uit de landbouw afvloeiende jongeren in de toekomst een bestaan zullen moeten vinden in de nijverheid, dan blijkt op de zandgronden de capaciteit van het nijverheids- en landbouwonderwijs 60 pCt van de totale noodzakelijke capaciteit te bedragen ³⁾. Stelt men, dat in verband met emigratie en opname in de verzorgende beroepsgroepen slechts 2/3 deel van deze agrarische jongeren in de nijverheid terecht komt, dan bedraagt de capaciteit 69 pCt.

Voor de landbouw is dus een voldoende aantal nijverheidsscholen in de verschillende gebieden van het platteland van het grootste belang. Hoe belangrijk het nijverheids- en landbouwonderwijs voor de agrarische jongeren ook mag zijn, in dit artikel zullen wij ons evenwel in de eerste plaats bezighouden met het landbouwonderwijs. Is met de grote uitbreiding, welke ook aan dit soort onderwijs in de na-oorlogse jaren werd gegeven thans een apparaat gecreëerd, dat zowel wat de totale capaciteit, als wat de verhouding tussen de verschillende trappen van onderwijs betreft, voldoet aan de eisen, welke men gezien de schier onontkoombare noodzaak van de voortbrenging van kwaliteits-

¹⁾ Prae-advies over de vraag: „Welke duurzame structuurveranderingen hebben zich laatstelijk voorgedaan in de welvaartsbronnen van ons land, in het bijzonder ten aanzien van landbouw en industrie? In welke richting zullen als gevolg hiervan landbouw en industrie zich moeten ontwikkelen ten einde een zo groot mogelijke welvaart aan onze bevolking te verzekeren?”

²⁾ Ir A. Maris en Drs M. A. J. Visser: Prognose van de mannelijke agrarische beroepsbevolking op 1 Januari 1952, 1957 en 1962. Landbouwkundig Tijdschrift, October 1949.

³⁾ Het kleine-boerenvraagstuk op de zandgronden, Hoofdstuk XII. Van Gorcum & Cie, Assen 1951.

producten moet stellen? Op deze en enkele andere vragen zal in dit artikel worden getracht een antwoord te geven.

Bij het onderzoek naar het kleine-boerenvraagstuk op de zandgronden³⁾ is ook reeds aandacht besteed aan vraagstukken, betreffende het landbouwonderwijs. Uit de, middels enquête ter beschikking gekomen cijfers kon toen een indruk worden verkregen over de ontwikkeling van de belangstelling voor dit onderwijs. Er kon, in de tijd gezien, een belangrijke kwalitatieve en kwantitatieve verbetering van de geschooldheid worden geconstateerd. De jongere jaarklassen (boerenzoons) hadden niet alleen in grotere getale een vakschool bezocht, doch ook een betere opleiding genoten dan de oudere jaarklassen. In dit artikel zal een moment-opname worden gegeven van de stand van het onderwijs in de verschillende gebieden. Voorts was het bij genoemd onderzoek mogelijk om de verschillen in vakopleiding na te gaan tussen de werkers op grote en kleine bedrijven. Op de kleine bedrijven had 36 pCt en op de grote 58 pCt van de op het ouderlijk bedrijf werkzame zoons agrarisch vakonderwijs gevolgd. Aangezien uit de voor dit artikel beschikbare gegevens het maken van een dergelijk onderscheid niet mogelijk is, dient hierop voor de beoordeling van de verschillende conclusies de aandacht te worden gevestigd. Waar wordt geconstateerd, dat de belangstelling voor het onderwijs al of niet voldoende is, bedenke men steeds, dat de situatie op de grote bedrijven steeds gunstiger is dan op de kleine bedrijven.

Allereerst dient dan te worden vastgesteld, welke vorm van landbouwonderwijs⁴⁾ hier wordt bedoeld. Voor de vakscholing van degenen, die metterdaad in de landbouw werkzaam zijn of hierin in de naaste toekomst een werkring zullen vinden — de boerenzoons dus en eventueel de zoons van landarbeiders — zijn, hoge uitzonderingen daargelaten, uitsluitend het lager en middelbaar onderwijs van belang. Tot het lager landbouwonderwijs wordt gerekend het onderwijs, gegeven aan de Lagere Landbouwscholen (opleidingsduur 4 jaar; eerste jaar 2½ dag en volgende jaren 1 dag per week) en dat aan de Algemene Landbouwcursussen (opleidingsduur: 2 winterhalfjaren met in totaal 300 lesuren in de avonduren). De instellingen voor middelbaar landbouwonderwijs kunnen worden onderscheiden in de Landbouwwinterscholen (duur der studie 2 winterhalfjaren) en de Middelbare Landbouwscholen (totale opleidingsduur 2½ jaar). Laatstgenoemde opleiding is slechts in enkele gebieden van belang.

Voor de opleiding van agrarische werkers vragen dus 3 vormen van onderwijs onze aandacht: de Algemene Landbouwcursus, de Lagere Landbouwschool en de Landbouwwinterschool. Volledigheidshalve zullen bij de berekeningen ook de 3 Middelbare Landbouwscholen, welke ons land telt, worden betrokken. De drie laatstgenoemde onderwijsinstellingen geven dagonderwijs, de eerste avondonderwijs.

Uiteraard ziet men zich hierbij voor het onvermijdelijke feit gesteld, een aantal onzekerheden betreffende de toekomstige ontwikkeling, welke nu eenmaal eigen zijn aan elke prognose, in de berekeningen in te calculeren. Voor de bepaling van deze onzekerheden werden waardevolle aanvullingen verkregen uit een gesprek, dat met Ir N. van Vliet, Directeur van de Afdeling Landbouwonderwijs van het Ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening, over deze materie werd gevoerd. Tevens werden van de Afdeling Landbouwonderwijs de voor dit artikel noodzakelijke basisgegevens verkregen.

Ten slotte zij opgemerkt, dat enkele gebieden in Nederland — de Noordhollandse en Friese eilanden, de kuststrook in Noord- en Zuid-Holland en de Zuiderzeepolders bij de berekeningen zijn uitgesloten (zie cartogram).

In de volgende paragrafen zal achtereenvolgens een

overzicht worden gegeven van de ontwikkeling van het landbouwonderwijs in Nederland, de belangstelling voor het landbouwonderwijs en de graad van geschooldheid van de boerenzoons in de verschillende gebieden, waarna ten slotte enkele cijfers zullen worden vermeld over capaciteit van het onderwijsapparaat en de behoefte aan onderwijs. De laatste twee paragrafen komen in het volgend artikel.

De ontwikkeling van het landbouwonderwijs.

Het landbouwonderwijs in Nederland is van betrekkelijk recente datum. Pas na 1900 en in feite eerst na de eerste wereldoorlog wordt het landbouwonderwijsapparaat als instelling, waar de jonge boeren de nodige theoretische vakbekwaamheid kunnen verwerven, van grote betekenis voor de landbouw.

TABEL 1.

Ontwikkeling van het landbouwonderwijs in Nederland.

Jaar	Aantal scholen	Aantal leerlingen	Aantal cursussen ¹⁾	Aantal leerlingen ¹⁾
1900	7	310	181	2.590
1910	11	510	597	11.800
1920	24	1.060	1.041	18.690
1930	73	4.170	1.350 (582)	18.260 (9.240)
1940	108	9.610	1.257 (590)	21.970 (10.190)
1945	148	12.780	1.127 (702)	19.050 (13.780)
1950	227	17.830	1.193 (430)	18.510 (7.180)

¹⁾ De cijfers tussen haakjes hebben betrekking op de Algemene Landbouwcursussen.

In de 19e eeuw heeft de Overheid zich in het algemeen onthouden van bemoeiingen met het landbouwonderwijs⁵⁾. Eerst toen de Landbouwcommissie van 1886 in haar rapport voorstellen deed om te komen tot een algemene regeling van het landbouwonderwijs, werd door de Overheid meer activiteit op dit terrein ontplooid. Aanvankelijk werd het landbouwonderwijs in hoofdzaak nog in de vorm van cursussen (avondonderwijs) gegeven. Na 1920 wordt de uitbouw van het landbouwonderwijs aan scholen — dagonderwijs dus — krachtig ter hand genomen. In het bijzonder na 1940 is men op dit terrein actief geweest; in de laatste 10 jaar is het aantal landbouwscholen meer dan verdubbeld. Gelijkijdig met de uitbreiding van het aantal scholen kan men een teruggang van het aantal cursussen constateren. Deze teruggang heeft in de naoorlogse jaren voornamelijk betrekking op de algemene landbouwcursussen, de meest elementaire vorm van landbouwonderwijs. Het aantal speciale cursussen — gericht op een bepaald bedrijfs onderdeel of bestemd voor een bepaalde categorie van agrarische werkers (bijv. cursussen voor volwassenen) — is daarentegen toegenomen.

TABEL 2.

Landbouwonderwijsinstellingen per 1 Maart 1951.

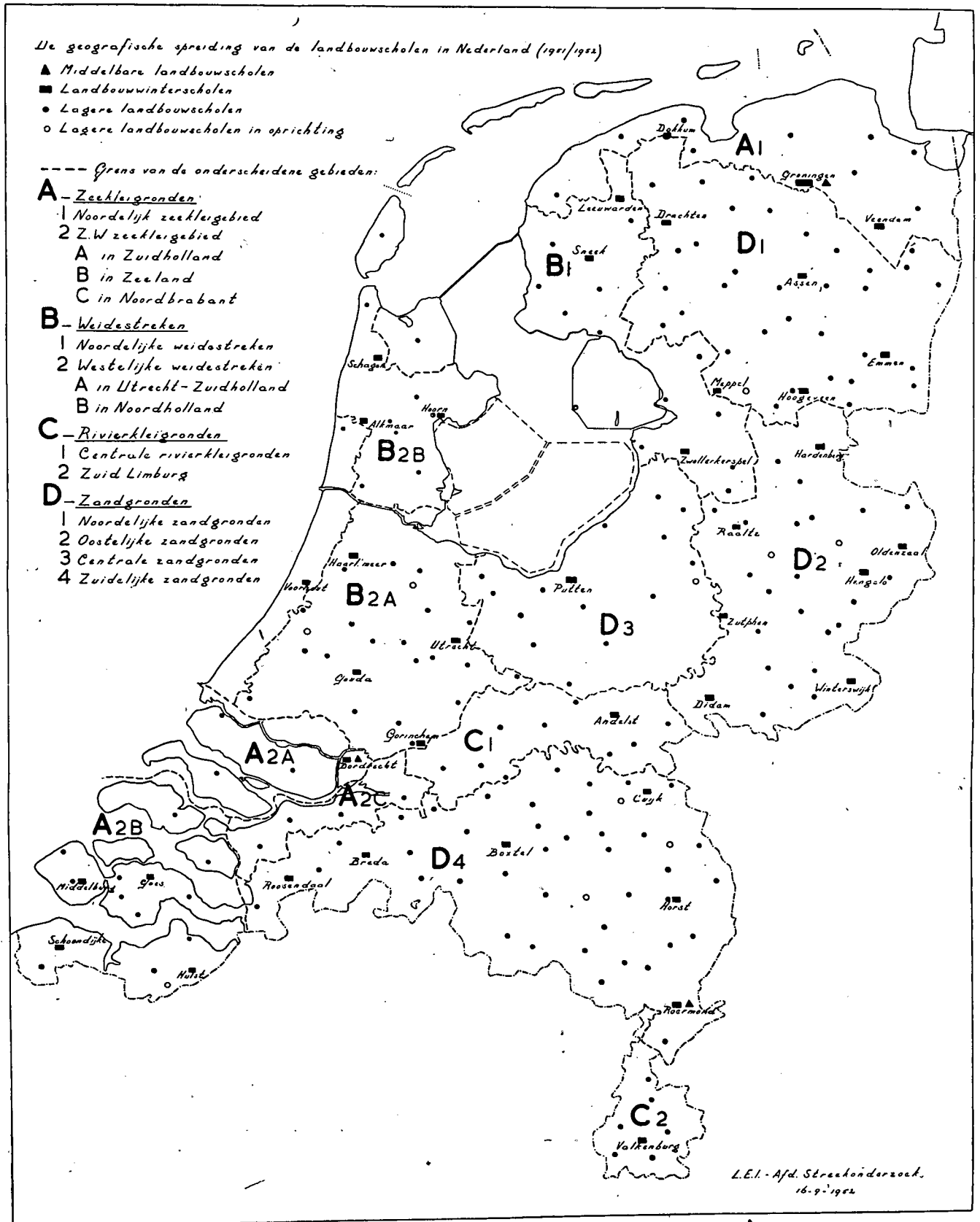
	Aantal scholen of cursussen	Aantal leerlingen	Aantal leerlingen per school of cursus
Middelbare landbouwscholen ..	3	239	80
Landbouwwinterscholen	40 ¹⁾	2.919	73
Lagere landbouwscholen	203 ²⁾	14.970	74
Voorbereidende en algemene landbouwcursussen	439	6.925	16

¹⁾ in oprichting 1 school. ²⁾ in oprichting 10 scholen.

Samenvattend kan men concluderen, dat de totstandkoming van het landbouwonderwijsapparaat zijn beslag heeft gekregen in niet meer dan 50 jaar, waarbij in de eerste periode van de ontwikkeling het accent voornamelijk valt op het avondonderwijs, terwijl in de laatste decennia een grote uitbreiding is gegeven aan het dagonderwijs. Van belang is, dat men voor de oprichting van scholen en cursussen in het verleden in het algemeen de uit de praktijk naar voren komende behoefte aan onderwijs als richt-

³⁾ Ter voorkoming van misverstand zij nog opgemerkt, dat in de navolgende beschouwingen en berekeningen uitsluitend het landbouwonderwijs wordt betrokken; het tuinbouwonderwijs wordt niet aan de orde gesteld.

⁵⁾ In de publicatie van het C.B.S. „Statistiek van het land- en tuinbouwonderwijs 1940/41-1946/47” wordt een meer uitvoerig overzicht gegeven van de historische ontwikkeling.



snoer heeft gebruikt. M.a.w. men is in de regel eerst na een geconstateerde behoefte aan een bepaalde vorm van onderwijs in een streek overgegaan tot de vestiging van de verlangde onderwijsinstelling. Dit betekent, dat in de meer ontwikkelde landbouwgebieden van ons land, waar de behoefte aan theoretische scholing het eerst naar voren

trad, ook in een vroeger stadium onderwijsinstellingen zijn gevestigd dan in de minder ontwikkelde gebieden, waardoor uiteraard de achterstand van deze streken nog eens werd vergroot. Deze gang van zaken is in een tijd, waarin het gehele onderwijsapparaat nog moest worden opgebouwd, ook zeer verklaarbaar. Met de ter beschikking

komende middelen, welke jaarlijk niet overvloedig waren, moest zo doelmatig mogelijk worden omgesprongen. Bij voorkeur dirigeerde men het onderwijs naar die gebieden, waar men van een behoorlijk leerlingenaantal was verzekerd. Immers, in de minder ontwikkelde landbouwgebieden was de belangstelling voor landbouwonderwijs dikwijls minimaal, terwijl voorts de ervaring leerde, dat de uitbouw van het onderwijsapparaat trapsgewijze diende te geschieden. Een lagere landbouwschool bleek slechts dan voldoende leerlingen te trekken, indien de bevolking zich — o.a. door de algemene landbouwcursussen — eerst een zekere „onderwijs-mindednes” had eigen gemaakt.

Het is evenwel de vraag, of bovengeschetste gang van zaken ook voor de toekomst geprolongerd dient te worden. Men zou zich kunnen voorstellen, dat, nu een zekere consolidatie in de uitbouw van het onderwijsapparaat blijkt te zijn bereikt, men zich voor de verdere ontwikkeling niet alleen richt op de behoefte welke door de streekbewoners wordt gevoeld, maar ook rekening houdt met het niveau van de vakbekwaamheid der agrarische bevolking in een streek.

De keuze tussen deze alternatieven kan, indien men de economische positie van ons land en de daaruit voortvloeiende eis van een zo hoog mogelijk gekwalificeerde productie in ogenschouw neemt, o.i. niet twijfelachtig zijn. Aan de onderontwikkelde gebieden van ons land, waar de agrarische productie kwantitatief en kwalitatief op een relatief laag niveau staat, zal bijzondere aandacht moeten worden geschonken. Bijna altijd blijkt de kwaliteit van de „human factor” in deze gebieden een der belangrijkste knelpunten te zijn, welke een verhoging van productie en welvaart belemmeren. Onderwijs en voorlichting dienen daarom in eerste instantie in deze gebieden te worden geactiveerd. Gebrek aan voldoende belangstelling van de zijde der boeren kan hierbij een moeilijkheid vormen. Om deze reden zal het doelmatig zijn, voor deze gebieden ontwikkelingsplannen op te stellen, welke concreet de doeleinden aanduiden, die in een bepaald tijdsbestek dienen te worden verwezenlijkt en de wijze, waarop men zich voorstelt dit (trapsgewijze) te bereiken. Er zal hierbij moeten worden overwogen op welke wijze gezaghebbende personen uit de streek bij het ontwikkelingsplan kunnen worden ingeschakeld en welke mogelijkheden de sociale psychologie en paedagogie biedt om de, voor realisering van het plan, onmisbaar aansluiting op de bevolking te verkrijgen.

Er zijn uitere aantal van factoren, welke het schoolbezoek in een bepaalde streek beïnvloeden. In het kader van dit artikel kan niet op al deze factoren uitvoerig worden ingegaan. Een uitzondering dient evenwel te worden gemaakt voor zover het schoolbezoek in relatie staat tot de invloedssfeer van de landbouwscholen. Er bestaat nl. een direct verband tussen de grootte van het leerlingenbezoek en de afstand, welke men moet overwinnen om de school te kunnen bezoeken. Voor de lagere landbouwscholen, waarvan de verspreiding over ons land zodanig is, dat men in het algemeen nergens meer dan 10 km tot de dichtstbijzijnde school behoeft af te leggen, zal dit verband weinig gewicht in de schaal leggen. Waar zulks evenwel niet het geval is treedt dit verband duidelijk aan het licht. Zo bleek op Goeree en Overflakke en op Schouwen en Duiveland, waar de beide lagere landbouwscholen moeten voorzien in de gehele behoefte aan lager landbouwonderwijs van deze eilanden, het aantal leerlingen per jaarklasse uit gemeenten binnen 10 km afstand van de vestigingsplaats school ongeveer 2 pCt van het aantal

grondgebruikers uit deze gemeenten te bedragen, terwijl dit percentage voor de gemeenten verder dan 10 km slechts 0,4 bedroeg.

De aard van de beschikbare gegevens liet een meer gedetailleerd onderzoek naar het verband leerlingenbezoek — afstand school niet toe. Het ligt evenwel van de hand, dat ook binnen de grens van 10 km nog een zekere variatie in het leerlingenbezoek zal bestaan. Voorts is het zeer waarschijnlijk, dat bepaalde omstandigheden — zoals het aanwezig zijn van een goed wegennet, het eventueel kunnen gebruik maken van een bus, de vestiging van de school in een specifiek verzorgingscentrum, waarop de boerenstand reeds vanouds is georiënteerd — van invloed zijn op de grootte van het leerlingenbezoek.

Voor de landbouwwinterscholen, waarvan het net belangrijker minder dicht is dan van de lagere landbouwscholen, blijkt het bovengenoemde verband van zeer grote betekenis te zijn, zoals met enkele cijfers kan worden geïllustreerd. Voor de L.W.S. te Boxtel, waarvan de afstand tot de winterschool in Breda, Cuyk en Roermond resp. 45, 55 en 75 km is, bedroeg het aantal leerlingen per jaar-klasse uitgedrukt in procenten van het aantal grondgebruikers in de gemeente van vestiging 1,0 pCt, in de gemeenten binnen een straal van 10 km 0,8 pCt, van 10-15 km 0,6 pCt, van 15-20 km 0,3 pCt, terwijl in de verderaf liggende gemeenten dit percentage nog kleiner wordt. In de provincies Gelderland en Overijssel ten Oosten van de IJssel bleken voornoemde cijfers voor de gemeente van vestiging 1,1 pCt, gemeenten binnen 10 km 0,8 pCt en in gemeenten van 10-15 km 0,5 pCt te bedragen.

Bovenaangeduide tendenties zijn vooral voor de ruimtelijke verspreiding van de onderwijsinstellingen van belang.

Ten slotte worden nog enkele cijfers gegeven van de provincie van herkomst van de studenten aan de Landbouwhogeschool te Wageningen.

TABEL 3.

Herkomst mannelijke studenten aan de Landbouwhogeschool¹⁾.

Provincie	Totaal aantal studenten	Aantal studenten uit de boerenstand	Aantal grondgebruikers met meer dan 1 ha cultuurgrond per student uit de boerenstand
Groningen	63	33	322
Friesland	85	53	373
Drente	31	13	1.253
Overijssel	55	16	1.550
Gelderland	132	13	2.832
Utrecht	74	10	662
Noord-Holland	127	26	424
Zuid-Holland	148	25	530
Zeeland	24	15	658
Noord-Brabant	63	29	1.119
Limburg	50	16	1.003
Totaal	852 ²⁾	249	794

¹⁾ Bron: Administratie L.H. — 1951/1952.

²⁾ Exclusief 44 buitenlandse studenten.

In de zandprovincies Drente, Overijssel, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg blijkt het aantal grondgebruikers per student belangrijker hoger te liggen dan het gemiddelde. Het laagst zijn deze cijfers in de provincies Groningen en Friesland; de grote intellectuele activiteit van de agrarische bevolking in deze provincies is een algemeen bekend verschijnsel.

¹⁾s-Gravenhage.

Dr Ir A. MARIS.
R. RIJNEVELD.

De Sowjetindustrie onder het Vijfde Vijfjaarsplan

De bekendmaking van de directieven voor het Vijfde Vijfjaarsplan, de bespreking daarvan op het XIXde congres van de Communistische partij der Sowjetunie en de daar verder gehouden redevoeringen stellen in staat ons althans in grote lijnen een beeld te vormen van de ontwikkeling, welke de Sowjetunie onder vigueur van het Vierde Vijfjaarsplan, dus sedert 1946, heeft doorlopen, mede in het licht van de nieuwe doeleinden, welke zij zich stelt.

Malenkow heeft in zijn verslag omtrent de inwendige toestand van de Sowjetunie gezegd, dat in de jaren van de vijfjaarsplannen van voor de oorlog de socialistische industrialisatie verwezenlijkt was. De oorlogsjaren hadden met bijzondere kracht de juistheid van de hierbij gevolgde algemene lijn aangetoond. De Sowjetstaat had in de oorlogsjaren in zich voldoende krachten en middelen gevonden om niet alleen de geëvacueerde ondernemingen snel in bedrijf te stellen, maar ook voor de versnelde bouw van nieuwe ondernemingen, vooral op het gebied van de zware industrie.

Boelganin, een ander vooraanstaand lid van het oude Politbureau, heeft nog meegedeeld, dat de overschakeling van de industrie op oorlogsproductie in hoofdzaak in drie à vier maanden was voltooid en de gehele opbouw van de oorlogseconomie ongeveer een jaar had vereist. Om een beeld te geven van de moeilijkheden, welke daarbij overwonnen moesten worden, deelde hij mee, dat de industriedistricten, die tijdelijk moesten worden prijsgegeven, in vreedstijd een derde van de gehele industriële productie van de Sowjetunie hadden opgebracht. In het Oosten des lands werden ruim 1.300 grote ondernemingen opnieuw gevestigd. Millioenen mensen en een ontzagwekkende have werden daarheen geëvacueerd.

Na de oorlog had de partij de taak gesteld voor alles de zware industrie in ruime mate tot nieuwe ontwikkeling te brengen, met name de metaal-, brandstoffen- en electriciteitsindustrie, aangezien zonder zware industrie het vraagstuk van het herstel en de verdere ontwikkeling van de volkshuishouding niet kon worden opgelost. Daarnaast moest bijzondere aandacht geschonken worden aan de uitbreiding van de productie van algemene gebruiksartikelen. In 1948 had de industrie over het geheel het peil van voor de oorlog weer bereikt en overtroffen (steenkool 1947, staal en cement 1948, ruw ijzer en petroleum 1949, schoeisel 1950, katoenen stoffen 1951). De oorlog had de industriële ontwikkeling 8 à 9 jaar vertraagd.

Op het eind van 1951 was de gehele industriële productie in vergelijking met 1940 reeds verdubbeld (1948 : 118 pCt, 1951 : 202 pCt). De voortbrenging van productiemiddelen bedroeg 239 pCt van die in 1940 (1948 : 130 pCt), die van gebruiksartikelen 143 pCt (1948 : 99 pCt).

Voor het jaar 1952 gaf Malenkow enkele, ten dele dus nog op ramingen berustende, absolute cijfers: 25 mln ton ruw ijzer (170 pCt van 1940), 35 mln ton staal (190 pCt), 27 mln ton walsijzer (ruim 2 maal zoveel), 300 mln ton kolen (ruim 180 pCt), 47 mln ton petroleum (ruim 150 pCt) en 117 mrd kWu elektrische energie (240 pCt). Omtrent de bouw van machines en installaties werd slechts meegedeeld, dat de productie ruim 3 maal die van 1940 bedroeg.

Wat de lichte industrie betreft, werden voor 1952 de volgende cijfers gegeven: katoenen stoffen ruim 5 mrd meter (130 pCt), wollen stoffen bijna 190 mln meter (160 pCt), zijden stoffen 218 mln meter (280 pCt), leder schoenwerk 250 mln paar (120 pCt), rubber schoenwerk 125 mln paar (180 pCt), ruim 3,3 mln ton suiker (150 pCt),

ruim 380.000 ton roomboter, behoudens de op de boerderij gekarnde (ruim 170 pCt).

In de jaren 1946-1951 werden ongeveer 7.000 grote staatsondernemingen hersteld, gebouwd en in bedrijf gesteld.

De afgelopen periode karakteriseerde zich tevens door een verdere technische vooruitgang van de industriële productie. Na de oorlog zijn alle takken van industrie van nieuwe machines en mechanismes voorzien, er zijn volmaakter technologische processen ingevoerd en een rationeler organisatie van de productie is tot stand gebracht. Alleen in de laatste drie jaar heeft de machinebouw ongeveer 1.600 nieuwe types machines en mechanismes voortgebracht.

Na de oorlog zijn vele wetenschappelijke problemen van grote betekenis voor de volkshuishouding tot oplossing gebracht, waarvan het voornaamste is de voortbrenging van atoomenergie. Malenkow verklaarde nog eens, dat de Sowjetstaat er zeer bij geïnteresseerd is, dat deze nieuwe energie voor vredesdoeleinden wordt aangewend, „want zulk een gebruik verruimt onbegrensd de macht van de mens over de natuurelementen en opent voor de mensheid kolossale mogelijkheden van toeneming van de productiekrachten, technische en culturele vooruitgang en vergroting van de maatschappelijke rijkdom”.

In snel tempo is de industrie in de Oostelijke districten tot ontwikkeling gebracht. In 1951 werd in deze districten ongeveer een derde van de gehele industriële productie voortgebracht, meer dan de helft van alle staal en walsijzer, bijna de helft van alle kolen en petroleum en ruim 40 pCt van de elektrische energie.

Voor zover de plannen van het Vierde Vijfjaarsplan niet waren verwezenlijkt, was een van de voornaamste oorzaken het onregelmatige verloop van de productie volgens maandgrafiek. Andere ondernemingen, die globaal het plan vervulden, bereikten dat door, ten koste van de niet-ervulling van de plannen voor hun voornaamste producten, tweede-rangs artikelen boven het plan te produceren. Het komt ook voor, dat aan de afnemers ondeugdelijke artikelen en goederen worden afgeleverd. Niet zelden leveren de machinebouwondernemingen constructief niet afgewerkte machines af, die niet meteen in bedrijf genomen kunnen worden.

Van de mogelijkheden tot verhoging van de productiviteit van de arbeid wordt lang niet voldoende gebruik gemaakt. In vele ondernemingen is dat het gevolg van een slechte gebruikmaking van de middelen tot mechanisatie. Het komt voor, dat bij de mechanisatie bepaalde onderdelen van een productieproces helemaal niet of onvoldoende gemechaniseerd worden. In vele ondernemingen en op vele bouwwerken gaat veel tijd verloren doordat het onbevredigend gesteld is met de organisatie van de arbeid. Vooral op de bouwwerken bestaat nog een groot verloop van werkrachten. Op vele ondernemingen laat de technische normalisatie te wensen over.

Met dat al deelde Koeznetsow, de leider der vakverenigingen, mede, dat in vele takken van industrie de arbeidsproductiviteit in de Sowjetunie hoger was dan in de industrie van de grootste kapitalistische landen. Hij legde er daarbij de nadruk op, dat de verhoging van de arbeidsproductiviteit niet bereikt was door fysieke uitputting van de arbeiders, maar door de invoering van zeer productieve machines, een ver doorgevoerde mechanisatie van zware en veel arbeid vereisende werkzaamheden.

Saboerow, de voorzitter van de Staatsplannencommissie, gaf een toelichting op de richtlijnen voor het Vijfde Vijfjaarsplan,

Deze voorzien een vermeerdering van de industriële productie van 70 pCt voor 1955 in vergelijking met 1950 (dit betekent een productie, die dan 294 pCt van die in 1940 bedraagt).

Gemiddeld zal de jaarlijkse stijging van de productie 12 pCt bedragen: voor de productiemiddelen 13 pCt en voor de gebruiksartikelen 11 pCt. Deze gegevens zijn interessant, omdat tot dusver, zowel voor de oorlog als onder het Vierde Vijfjaarsplan gemiddeld een stijging van de voortbrenging van productiemiddelen voorzien werd van 14 pCt en van gebruiksartikelen van slechts 7 pCt. Naar verhouding wordt dus aan de productie van gebruiksartikelen onder het volgende vijfjaarsplan een veel grotere plaats dan tot dusver ingeruimd.

Reeds de laatste drie jaren voor de oorlog en ook onder het Vierde Vijfjaarsplan is een gemiddelde stijging van de totale industriële productie van 13 pCt per jaar volgehouden. Het thans geplande cijfer is 12. Ter verklaring daarvan heeft Saboerow er op gewezen, dat thans de herstelwerkzaamheden in de industrie ten einde zijn, zodat niet langer een snelle uitbreiding van de productie op rekening van de herstelde bedrijven te verwachten valt. Bovendien moet er onder het volgende vijfjaarsplan een aanzienlijke verbetering komen in de kwaliteit en moet het assortiment van de productie worden uitgebreid.

De beoordeling van de voor 1955 geraamde productiecijfers voor de verschillende takken van industrie wordt bemoeilijkt doordat zij gegeven worden in percentages van de productie in 1950, waaromtrent geen absolute cijfers worden verstrekt. Daar het Vierde Vijfjaarsplan echter over het geheel binnen de gestelde tijd vervuld is, kan men ter benadering de wel bekende plancijfers van 1950 als uitgangspunt nemen. Men komt dan in 1955 voor ruw ijzer, met een stijging van 76 pCt, op 34,3 mln ton, voor staal met 62 pCt op 41,15 mln ton, voor walsijzer met 64 pCt op 29,2 mln ton, voor kolen met 43 pCt op 357 mln ton, voor petroleum met 85 pCt op 65,5 mln ton en voor elektrische energie met 80 pCt op 147,6 mrd kWu. De absolute cijfers zijn dus niet officieel en waarschijnlijk aan de lage kant.

Onder het Vierde Vijfjaarsplan moest de ontwikkeling van de metaalindustrie worden achtergesteld bij de eisen, die aan de machinebouwindustrie moesten worden gesteld, met het oog op de grote verliezen, die de oorlog berokkend had. Thans is de metaalindustrie weer „de grondslag van de ontwikkeling van de industrie en van de gehele volkshuishouding”. De geraamde hogere productie zal in de eerste plaats verkregen moeten worden door betere gebruikmaking van de bestaande capaciteit. Er is echter ook een uitgebreid programma opgesteld voor de bouw van nieuwe en de uitbreiding van bestaande ondernemingen. Onder de districten, waar de metaalindustrie tot ontwikkeling zal worden gebracht, wordt thans ook Trans-Kaukasië genoemd. Aanzienlijke uitbreiding is ook geraamd voor de productie van gekleurde metalen; elders werd de aandacht gevraagd voor de uitbreiding van de productie van plastische stoffen, o.a. ter vervanging daarvan.

Omtrent de stand van de metaalindustrie deelde Tevosjan, de Minister voor dit ressort, nog mede, dat terwijl in 1940 het percentage ijzergieterijen, dat per jaar een miljoen ton of meer produceerde, 39 bedroeg, het in 1951 tot 63 was gestegen; voor de staalproductie waren deze cijfers 39 en 59. Het percentage grote gemechaniseerde aggregaten was sterk toegenomen. Op 1 Juli 1941 bedroeg het percentage hoogovens met een nuttige inhoud van 1.000 m³ 31, op 1 Januari 1951 51; voor Martinovens met een tonnage van 200 en meer bedroegen deze cijfers 28 en 36.

Om de geraamde tempi te kunnen volhouden komt het ook in hoge mate aan op de verdere electrificatie van het land. De geraamde uitbreiding met 80 pCt maakt het

mogelijk het peil van de electrificatie van de industrie te verhogen bij een ruime ontwikkeling van de automatisatie van de productieprocessen en de verdere invoering van nieuwe methoden van elektrische verhitte en electrolyse, aanzienlijke uitbreiding van de toepassing van elektrische energie in de landbouw, verdere uitbreiding van de electrificatie van de spoorwegen en verhoogde levering van electriciteit voor huishelijk gebruik. O.a. moet onder dit vijfjaarsplan een hoogspanningsleiding van 400.000 volt gereed komen van de in aanbouw zijnde hydro-electrische centrale bij Koejbsjewsk naar Moskou, een installatie als, naar Saboerow opmerkte, in de gehele wereld niet voorkomt.

De geraamde productie van de petroleumindustrie kan slechts bereikt worden, indien de ontwikkeling van de verwerkingsindustrie wordt geforceerd en deze zoveel mogelijk in de buurt gebracht wordt van de districten, die de petroleumproducten behoeven. Ter ontwikkeling van de industrie van synthetische vloeibare brandstof moeten in het Oosten des lands machtige ondernemingen vrijzjen. Volgens een der sprekers wordt deze industrie, welke die streken, die zelf geen petroleum hebben, van benzine, oliën en chemische producten moet voorzien, „nieuw opgezet”. Omtrent het „tweede Bakoe”, tussen Wolga en Oeral, werd meegedeeld, dat daar in 1952 40 pCt van de totale petroleumproductie van de Sowjetunie gewonnen werd. Wat de verkende aanwezige exploitabele bodemvoorraad betreft, staat de Sowjetunie thans „op een van de eerste plaatsen in de wereld”.

De steenkoolindustrie voorziet thans, volgens Saboerow, ten volle in de behoeften van de volkshuishouding. Van een van de andere sprekers vernam men, dat terwijl vier jaar geleden het opladen in de steenkoolmijnen nog geheel met de hand geschiedde, dit zware werk, na de invoering van combines, voor 25 pCt gemechaniseerd is, in het Koeznetskbecken en in Karaganda reeds voor 50 pCt. Het verloop onder de mijnwerkers is de laatste tijd sterk verminderd. Veel aandacht wordt besteed aan de ontwikkeling van de gasindustrie. Het gasverbruik van Moskou is sedert 1940 vertwaalfvoudigd; 88 pCt van de inwoners gebruiken thans gas.

Voor de machinebouw- en metaalbewerkingsindustrie is voor het Vijfde Vijfjaarsplan een verdubbeling van de productie geraamd. Haar eerste taak is zorg te dragen voor de volledige uitrusting van de elektrische centrales, fabrieken voor zwarte en gekleurde metalen, olieraffinerijen en fabrieken voor synthetische vloeibare brandstof. Verder staat op het programma een sterke uitbreiding van de productie van installaties voor de chemische industrie, hef- en transportinstallaties (met name kranen voor de metaalnijverheid en elektrische brugkranen van grote capaciteit), complexe installaties voor de productie van bouwmaterialen, automatische uitrusting voor de lichte en levensmiddelenindustrie, met name weefstoelen, nieuwe soorten landbouwmachines en installaties voor de hout- en houtbewerkings-, cellulose- en papierindustrie. Ook zal de industrie voorzien worden van veel productievere metaalsnijmachines en persen. In de loop van deze vijf jaren moet de mechanisatie van de zware en veel arbeid vragende werkzaamheden in industrie en bouwbedrijf in hoofdzaak voltooid worden. Een der sprekers deelde mede, dat na de oorlog jaarlijks 500-550 types nieuwe zeer productieve machines ontworpen en in productie gebracht waren, als gevolg waarvan de nomenclatuur van de productie vrijwel geheel vernieuwd kon worden en de productie van verouderde en weinig productieve machines kon worden stopgezet. Hoog werd opgegeven van een grote rijdende excavateur met een emmer van 14 m³ en een vlucht van 75 meter. Maar er zijn nog veel grotere typen in voorbereiding, hetgeen uiteraard verband houdt met de enorme bodemwerkzaamheden, welke vereist worden voor het

graven van kanalen, voor de bouw van hydro-electrische centrales enz. Leningrad beroemde zich o.a. op zijn turbines, o.a. een van 150.000 K.W., „de machtigste en volmaaktste turbine in de hele wereld”.

In de chemische industrie moeten de hoogste tempi bereikt worden voor de productie van soda, synthetische rubber en kunstmeststoffen.

De houtindustrie is nog altijd achter bij de toenemende behoeften. Een afgevaardigde uit Chabarowsk klaagde, dat het desbetreffende Ministerie niet voldoende maatregelen neemt om de bosexploitatie in verschillende streken aan te wakkeren. Siberië beschikt over tal van waardevolle boomsoorten, voor de kweek waarvan men in het Europese deel van de Sowjetunie grote sommen uitgeeft, terwijl ze ginds bijna niet gebruikt worden. Om zoveel mogelijk profijt van de aanwezige houtvoorraad te trekken, moet in het Verre Oosten ook een houtbewerkingsindustrie tot ontwikkeling gebracht worden. Een andere spreker wees op het belang van een complex gebruik van de houtvoorraden van het land. Het gezaagde hout van een hectare levert nog geen 10.000 roebel op, maar met behulp van electrolyse, thermische en chemische verwerkingsmethoden kan de productie tot een waarde van 72.000 roebel worden opgevoerd. Als er in het gewest Swerdlowsk vijf nieuwe fabrieken worden neergezet, die ethyl-alcohol uit hout stoken, wordt er een miljoen ton aardappelen uitgespaard. De verspilling in de houtindustrie zat de sprekers dus nog al hoog.

Wat de productie van algemene consumptiegoederen betreft, zal die van katoenen stoffen, wederom in vergelijking met 1950, in 1955 met 61 pCt moeten zijn gestegen (bij benadering tot 6,5 mrd meter), van wollen stoffen met 54 pCt (tot 246 mln meter), leder schoenwerk 55 pCt, vlees 92 pCt, visvangst 58 pCt, roomboter 72 pCt, planteboter 77 pCt en conserven 210 pCt.

Er zal op het gebied van de lichte en levensmiddelenindustrie een groot aantal ondernemingen worden gebouwd. Ook de productie van plaatselijke industrieën en handwerkerscoöperaties zal aanzienlijk worden opgevoerd. Het assortiment vereist uitbreiding en de kwaliteit van alle artikelen behoeft ernstige verbetering.

Het was een ander lid van het Politbureau, Mikojan, die op dit punt nadere inlichtingen verstrekke. Hij noemde het een karakteristieke eigenaardigheid van de ontwikkeling van de levensmiddelenindustrie, dat naar verhouding de productie van de meer waardevolle levensmiddelen zich sneller was gaan ontwikkelen, in overeenstemming met de toenemende behoefte van de bevolking aan vlees- en melkproducten, vis, groenten, fruit, suiker enz. Dit kwam ook tot uitdrukking in een tragere ontwikkeling van de broodproductie. (Tevens is besloten het algemene roggebrood meer en meer door tarwebrood te verdringen). In 1939 werden 353 steden van fabriekmatig gebakken brood voorzien, in 1952 zijn het er 1.104.

Wat zout, lucifers en petroleum voor huiselijk gebruik betreft, wordt thans volledig in de behoefte voorzien, hoewel de voorziening van het dorp met deze artikelen nog niet zo heel lang geleden grote zorg baarde.

Er is een grote achterstand op het gebied van gedroogde groenten en aardappelen. Thans echter zal een aantal moderne fabrieken voor het drogen van aardappelen en groenten worden gebouwd, met een capaciteit, welke op het eind van het vijfjaarsplan het mogelijk zal maken 1,1 mln ton aardappelen en groenten per jaar te verwerken. Een sterke stijging zal ook de productie van bevroren groenten en fruit ondergaan.

Hoewel de vleesproductie aanzienlijk is toegenomen, wordt in een aantal steden nog niet geheel in de behoeften aan vleesproducten voorzien: de vraag neemt sneller toe dan de productie. Nu het graanvraagstuk is opgelost,

kan en moet bijzondere nadruk gelegd worden op een snelle ontwikkeling van de veeteelt.

Op het gebied van de visserij neemt naar verhouding de zeevisvangst het sterkst toe en levert thans 66 pCt van de gehele vangst, tegen 48 voor de oorlog. Een grote taak vormt de organisatie van de productieve viskweek in de nieuwe waterreservoirs, annex aan de bouw van hydro-electrische centrales enz.

Ondanks de snelle ontwikkeling van de productie van vetten, kan in een aantal rayons de behoefte nog niet ten volle bevredigd worden. Om een eind te maken aan de seizoensmoeilijkheden voor de melkvoorziening, moet alle aandacht besteed worden aan de opvoering van de productie van ingedikte melk en melkpoeder.

Een van de takken van industrie, welke het meest van de bezetting geleden heeft, is de suikerindustrie. Van de 211 suikerfabrieken van voor de oorlog zijn er 196 geheel of gedeeltelijk verwoest. In 1943 bedroeg de suikerproductie 1/20 van voor de oorlog. Thans is de suikerindustrie hersteld en tegen het einde van het vijfjaarsplan zal zij het dubbele produceren van voor de oorlog.

„Het hoeft niet gezegd”, aldus Mikojan, die wel eens een grapje wil maken, „dat met de verbetering van de voeding van de bevolking de noodzakelijkheid verrijst van een verhoging van de productie van allerlei dranken, die de eetlust aanwakkeren”. Dat geldt voor wijnen, champagne, cognac en bier. „De wodka-productie bevindt zich thans op een enigszins lager peil dan voor de oorlog en in overeenstemming met de vraag van de bevolking stijgt zij wat langzamer, maar zij stijgt”.

Tot dusver waren geconserveerde soepen en dergelijke toebereide levensmiddelen slechts in de grote steden verkrijgbaar. In de loop van deze vijf jaren zal gezorgd worden, dat zij in een groot aantal steden verkrijgbaar zijn, „niet alleen omdat zij heel smakelijk en goed toebereid zijn, maar ook omdat zij onze vrouwen van zwaar werk ontslaan en in staat stellen zonder veel tijdverlies thuis een smakelijke maaltijd gereed te maken”.

De verklaring, dat het niet alleen zaak is levensmiddelen in grote hoeveelheden te produceren, maar dat de levensmiddelen tevens een hoge kwaliteit, voedingswaarde, een aantrekkelijk uiterlijk en een aangename geur moeten hebben, de smaak moeten ontwikkelen en de eetlust prikkelken, zodat het eten een waar genoegen wordt, verwekte stormachtig applaus.

Als gevolg van de opvolgende prijsverlagingen is in de laatste vijf jaar het algemene prijspeil voor artikelen van massagebruik tot op de helft gedaald.

Een ander vooraanstaand lid van de partijleiding, Kosygin, wijdde nog uit over de textielindustrie. De stoffen waren goed en degelijk, maar het uiterlijk liet dikwijls te wensen over. Tot voor kort was aan vele artikelen van de lichte industrie nog gebrek, maar tegenwoordig zijn zij in vele gevallen in voldoende hoeveelheid te koop. Daarom zal de industrie er systematisch aan moeten werken om de wassende behoeften van de gebruiker ten volle te bevredigen. De verdere verbetering van de kwaliteit en de uitbreiding van het assortiment vereisen de productie van nieuwe, lichtechte kleurstoffen en heldere kleuren; ook zijn er nieuwe chemische producten nodig, die de stoffen kreukvrij, waterdicht, niet plattend maken. Voorts moet de productie van grondstoffen voor kunstvezels aanzienlijk worden uitgebreid. Op verschillende plaatsen zullen nieuwe grote textielcentra worden gebouwd: „wat hun capaciteit betreft, zullen de meeste van deze combinaten elke ter wereld bestaande textielonderneming aanzienlijk overtreffen”.

Enkele opmerkingen, die nog van belang zijn voor de algemene richting, welke onder het Vijfde Vijfjaarsplan wordt gegaan: naast de in bedrijfstelling van een aanzienlijk aantal nieuwe ondernemingen en aggregaten, moet

vooral ook gestreefd worden naar vergroting van de capaciteit van bestaande ondernemingen door opstelling van nieuwe installaties, de mechanisatie van de productie en verbetering van de technologische processen; bij de oprichting van nieuwe ondernemingen moet er beter om gedacht worden de industrieën zo dicht mogelijk bij de bronnen van grond- en brandstoffen te brengen; er moet naarstig gezocht worden naar nieuwe bodemschatten; in de bouwnijverheid moeten in ruimere mate industriële bouwmethoden worden ingevoerd.

Rotterdam.

Mr J. HUIJTS.

GREPEN UIT DE WETENSCHAPPELIJKE LITERATUUR

Harrod over het Pond

In Mei van dit jaar heeft de Princeton University de belangwekkende voordrachten van de bekende monetaire expert Harrod gepubliceerd in een zeer lezenswaardig boekje¹⁾, waaraan ditmaal enige aandacht moge worden besteed.

Harrod beschrijft de geschiedenis van het Pond, waarbij hij zelfs tot in de 19e eeuw teruggrijpt en er ook bij het begin aan herinnert hoe klein de goudreserves waren, waarmee deze wereldvaluta in de 19e eeuw stabiel gehouden kon worden. Vóór 1914 was de vrije goudreserve van de Bank of England gewoonlijk van de orde van grootte van £ 20 mln, waartegenover thans een goudreserve van £ 1 mrd onvoldoende geacht wordt.

Uiteraard zal de lezer zich het meest interesseren voor de recente geschiedenis, laten wij zeggen van de jaren twintig van deze eeuw af. Een der interessantste beschouwingen van de schrijver daaromtrent grijpt aan bij een vergelijking, die hij maakt tussen de Amerikaanse en de Engelse wetgeving en politiek. In 1935 werd in de Verenigde Staten de wet aangenomen, die het goudbezit voor particulieren onmogelijk moest maken en de bedoeling had de goudcirculatie in het binnenland definitief te elimineren, teneinde het slechts zijn functie van internationaal salderingsmiddel te doen behouden. De Engelse oplossing was, diametraal tegenovergesteld: men heeft daar het bezit van goud door particulieren niet verboden, maar integendeel volkomen vrijgelaten.

Nadat Harrod de terugkeer tot de oude pariteit in 1925 als een fout betiteld en hier dus de gebruikelijke mening tot uitdrukking gebracht heeft, laat hij zich over de devaluatie van 1931 uit als zijnde een groot succes. De koers hield zich, naar zijn mening, goed en men slaagde er in tegen korte schommelingen met het egalisatiefonds te opereren.

Omtrent de periode na de tweede wereldoorlog is Harrod minder goed te spreken. Men heeft veel te snel gegrepen naar het middel van de importbeperkingen en had beter gedaan ook hier zich meer op monetaire middelen te verlaten.

Zeer sterk van de regeringsopvattingen wijkt Harrod af in zijn oordeel over de wijze waarop het vraagstuk van de sterlingsaldi is behandeld. Naar Harrods oordeel heeft men aan het einde van de oorlog een belangrijke kans gemist om het grootste gedeelte van deze tijdens de oorlog geaccumuleerdealdi ter hoogte van £ 3,7 mrd volkomen buiten het bankwezen te plaatsen. Uiteraard zou men ter beschikking van de verschillende crediteuren van Engeland voldoende liquide middelen hebben moeten laten, opdat zij niet onmiddellijk zouden vastlopen, waarbij rekening had kunnen worden gehouden met de inmiddels ingetreden prijsstijgingen. Maar voor de rest hadden de

saldi moeten worden omgezet in niet-verhandelbare schuldbekentenissen van de Britse Regering. Naar Harrods mening zou dit in het geheel niet hebben kunnen worden uitgelegd als een faillissement, want het alternatief dat de Britse Regering koos was evenzeer een drastische beperking van de rechten der crediteuren: zij werden n.l. gedwongen, hun saldi in het sterlinggebied te besteden. De centrale bank, aldus Harrod, heeft zich gedragen als een handelsbank en dat is juist de vergissing geweest.

Komende tot de tegenwoordige positie, betoont hij zich minder pessimistisch dan vele beoordelaren de laatste tijd zijn geweest. Hij vat zijn inzichten in de volgende vier punten samen.

1. De werkelijke betalingsbalanspositie van 1948 tot midden 1951 was gunstig, indien men alle leningen en giften uit de cijfers elimineert.

2. De situatie t.o.v. de gehele wereld, buiten het engere sterling- en dollargebied, was uitermate bevredigend. Engeland wist de sterlingsaldi, die door de „outer sterling area” en de „outer dollar area” werden aangehouden, omlaag te brengen van £ 1.269 mln in het begin van 1947 tot £ 997 mln midden 1951, dus met meer dan 1/5 in de korte periode van 4½ jaar. Bovendien was het in staat, bedragen à fonds perdu en credieten te verstrekken van £ 262 mln.

3. De rekening van het Verenigd Koninkrijk met de „sterling area” was eveneens gunstig gedurende de gehele periode. Het hoge gunstige saldo van £ 871 mln werd echter meer dan gecompenseerd door een kapitaalexport van het Verenigd Koninkrijk naar de „outer sterling area” van £ 979 mln. Deze laatste behoeft geen moeilijkheden te veroorzaken, indien de monetaire machine soepel werkt. Het enige radicale middel om deze kapitaalexport te verminderen, indien men hem te groot acht, is om Engeland zelf meer aantrekkelijk te maken voor het kapitaal. Maar men moet vooral deze cijfers niet verkeerd interpreteren. Als deze export niet had plaats gevonden zouden de saldi van het sterlinggebied niet zijn gestegen met £ 681 mln, doch zijn gedaald met £ 248 mln, hetgeen 10 pCt is van de oorspronkelijke saldi en eveneens een opmerkelijke bijdrage is tot het afbetalen van de uitstaande schulden.

4. Het Britse deficit t.o.v. de dollarzone is niet zo ernstig als vaak wordt verondersteld. Een gedeelte er van wordt bovendien betaald door de export van in Zuid-Afrika geproduceerd goud (£ 344 mln). Als de Verenigde Staten de dollarprijs van goud hadden willen verhogen in verhouding tot de algemene prijsindex in de Verenigde Staten, zou dit goud zelfs de waarde gehad hebben van £ 718 mln en het Engelse dollartekort praktisch afwezig zijn geweest.

De publicatie laat zich nog over een aantal andere punten uit, die eveneens op zeer heldere wijze worden behandeld en vaak op originele wijze worden belicht. Bij deze voorbeelden willen wij het echter laten.

J. T.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Op de geldmarkt blijven verruimingen en verkrappingsen elkaar afwisselen. Nadat de markt gedurende de eerste vijf dagen van de verslagweek ruim was geweest, had op de laatste dag van de week de ultimo-invloed ten gevolge, dat de callrente van 1/2 tot 3/4 pCt werd verhoogd, terwijl de marktdisconto's voor 2-11 maands schatkistpapier op 1 pCt laten kwamen.

Bij deze gang van zaken speelt waarschijnlijk de beleggingspolitiek der banken nog steeds de hoofdrol. De viezenaanwas vindt verdere voortgang, zij het in vertraagd

¹⁾ Roy F. Harrod, *The Pound Sterling*, Princeton University, 1952.

tempo (van 17-24 November + f 13 mln). De binnenkomende middelen worden echter over het algemeen liever zo snel mogelijk in schatkistpapier belegd dan hen in zeer liquide, doch grotendeels renteloze vorm te houden.

De kapitaalmarkt.

De mededelingen van de Minister van Financiën, dat plannen zijn uitgewerkt voor een spoedige afhandeling van het effectenrechtsherstel en dat, bij een komende herziening van de inkomstenbelasting, afschaffing van de belastbaarheid van speculatiewinsten zal worden overwogen, vonden op de aandelenmarkt een gunstige ontvangst. Het aantal der beleggers of speculanten, die in de laatste vier jaren van dalende aandelenkoersen aanmerkelijke speculatiewinsten hebben behaald, zal vermoedelijk zeer gering zijn (de Minister wees zelf op de geringe opbrengst van de betreffende belasting). Het gaat hier dan ook meer om een kwestie van sentiment dan van werkelijke fiscale verlichting.

Het bericht dat voorgesteld zal worden, de Wet op de Herkapitalisatie te verlengen verwekte minder optimistische commentaren, daar dit het uitkeren van papieren dividenden zal bevorderen. Het uitkeren van dergelijke dividenden staat eigenlijk met emissie op één lijn en vormt in deze tijd van schaarste aan risicodragend kapitaal meestal een oorzaak van koersdaling. Enige ondernemingen gingen inmiddels reeds over tot uitkering van een interim-dividend, grotendeels in stock, ter hoogte van het over 1952 voor te stellen totale dividend.

Op de obligatiemarkt werden gedurende de verslagweek enige grote leningen aangekondigd op voor de beleggers ongunstiger voorwaarden dan het rentegamma toestaat.

De Bank voor Nederlandsche Gemeenten en de Gemeente 's-Gravenhage komen met 4¼ pCt leningen (resp. f 12 en f 20 mln groot), welke tegen 101 pCt worden gemitteld; Gelderland biedt à 100 pCt een 4 pCt lening aan groot f 3 mln. Er wordt in dergelijke gevallen wel gesproken van een doorbreking van het rentegamma, hetgeen enigszins eigenaardig aandoet, daar het rentegamma, steeds het karakter van een plafond heeft gehad en nooit van een dwingend voorschrift omtrent onder alle omstandigheden door de gemeenten en dgl. te betalen rente. Na ettelijke verhogingen ligt dit plafond thans blijkbaar zo hoog, dat de geldgevers niet meer tot bukken genoopt zijn. De aangekondigde emissie van f 25 mln obligaties van de nieuwe N.V. Verenigde Nederlandse Tankvaartrederij (rentevoet 4½ pCt, gemiddelde looptijd ca 11 jaar, emissiekoers 100 pCt) trok voorts sterk de aandacht vanwege het bijzondere karakter van deze onderneming.

De Belgische geld- en kapitaalmarkt in September en October 1952

De algemene toestand van de geldmarkt.

Een steeds groter wordende ruimte is voorzeker het meest opvallende kenmerk van de Belgische geldmarkt tijdens de jongste twee maanden. Deze overvloedige liquiditeit van de markt staat in verband met een reeks factoren, waaronder in de eerste plaats wel het op peil blijven van de geldcirculatie moet worden vermeld. Vooral het feit, dat de bankdeposito's steeds een hoger niveau bereiken, dient hierbij onderlijnd. De globale cijfers aangaande het bankwezen zijn evenwel pas gepubliceerd tot einde September. Gedeeltelijke aanduidingen wijzen er trouwens op dat de deposito's tijdens de maand October nog verder gestegen zijn. Aanleiding hiertoe werd niet gegeven door de buitenlandse handel, die schier in evenwicht is, doch lijkt eerder te zoeken bij de uitvoering der begrotingen. Meer bepaald beginnen de betalingen aangaande militaire bestellingen, openbare werken enz. meer hun invloed te laten voelen.

De ruimte op de geldmarkt werd anderdeels in grote mate veroorzaakt door het teruglopen van de kredietopname vanwege de private economie. Hier zien wij terdege de weerslag van de conjunctuurterugloop, die niet alleen een mindere behoefte aan bedrijfskapitaal met zich brengt, doch tevens een vergaande liquidatie van de voorraden. De hersamenstelling van de grondstoffenvoorraad daarentegen gebeurt met grote omzichtigheid.

Dit alles heeft voor gevolg, dat de banken gaarne bereid zijn hogere bedragen aan callgeld uit te lenen. Daarbij bestaat er wellicht ook enige aarzeling het huidige niveau der deposito's als enigermate bestendig te beschouwen, zodat de banken hun beleggingen in Schatkistcertificaten niet helemaal in overeenstemming brengen met hun deposito's. Verder is ook de concurrentie bij de kredietverlening scherper geworden, hetgeen een lichte druk op de rentevoeten voor gevolg had. Deze blijven voor de gewone kaskredieten echter nog betrekkelijk hoog en schommelen meestal van 6 tot 7½ en zelfs tot 8 pCt, de diverse commissies inbegrepen.

Er dient evenwel genoteerd, dat alleen de geldmarkt die haar centralisatie vindt in de Verrekenkamer te Brussel zo ruim is. De geldmarkt buiten verrekening blijft daarentegen zeer eng, vooral daar de Rijksdienst voor Maatschappelijke Zekerheid geen kapitalen meer te beleggen heeft.

Niettegenstaande de overvloedige liquiditeiten op de geldmarkt „in verrekening” blijft de rentevoet van het callgeld onveranderlijk op 1,25 pCt gevestigd. Deze lage rentevoet wijst er op dat de prijsvorming op deze markt artificieel is.

Aan de officiële kredietpolitiek werd tijdens de verslagperiode geen enkele grondige wijziging gebracht. Wel kan opgemerkt, dat de kredietpolitiek die vorige maanden werd toegepast met het oog op het bestrijden van de inflatoire gevolgen van de grote boni op de E.B.U., thans nuttige diensten bewijst met het oog op de financiering van de begroting. Zo blijven de afhoudingen op de export bestaan, alhoewel er geen boni in de E.B.U. meer te financieren valt. Deze afhoudingen komen dan ten goede aan de Schatkist, die hierdoor nog wat langer binnen de haar bij de Nationale Bank geopende kredietlijn van fr. 10 milliard kan blijven. De discontovoeten bleven eveneens ongewijzigd, terwijl de Nationale Bank zich uitermate streng betoont in het aanvaarden van wissels en promessen ter herdisconto. Papier waarvan de betrokkene eenmaal zijn handtekening heeft laten protesteren wordt zonder meer geweigerd.

Het lijkt moeilijk uit te maken welke gebeurtenis de

21 Nov. 1952 28 Nov. 1952

Aand. indexcijfers.	21 Nov. 1952	28 Nov. 1952
Algemeen	136,9	136,8
Industrie	195,8	195,8
Scheepvaart	155,1	155,3
Banken	126,6	126,9
Indon. aand.	41,7	41,4
Aandelen.		
A.K.U.	152	150¼
Philips	151½	153¼
Unilever	174¼	176¼
H.A.L.	142¼	142¼
Amsterd. Rubber	75	75
H.V.A.	83¾	82¼
Kon. Petroleum	308¼	305¼
Staatsfondsen.		
2½ pCt N.W.S.	77½	77¾
3-3½ pCt 1947	939/16	93¾
3 pCt Invest. cert.	94½	94
3½ pCt 1951	96	97
3 pCt Dollarlening	93¾	93¾
Diverse obligaties.		
3½ pCt Gem. R'dam 1937 VI ...	96	96½
3½ pCt Bataafsche Petr.	98½	98¾
3½ pCt Phillips 1948	95¾	96¾
3¼ pCt Westl. Hyp. Bank	91	92½

J. C. BREZET.

Overheden afwachten om de discontovoeten te verlagen, om zodoende de kostprijs van het krediet over het algemeen wat billijker te maken.

Kredietverlening van de banken aan de private economie.
(in miljoenen franken)

	Herdisconto van de banken bij de Nationale Bank en de parastatale instellingen	Portefeuille handelspapier van de Nationale Bank	Totale kredietverlening der private banken (accepten inbegrepen)
1945—Dec.	4.168	5.171	23.117
1949—Dec.	3.339	4.006	24.506
1950—Juni	3.696	4.082	26.582
Dec.	8.543	10.110	27.739
1951—Maart	8.781	10.567	29.592
Juni	7.707	9.511	29.921
1952—Jan.	7.435	7.581	33.550
Maart	7.467	7.620 ¹⁾	33.470
Juni	6.875	5.220	32.913
Aug.	6.421	5.409	33.507
Sept.	5.341	3.981	34.877
Oct.		3.831	

¹⁾ Cijfers van 3 April.

Zeer karakteristiek voor de hoger gesignaleerde geldruimte is de afname van het herdisconto bij de Nationale Bank, dat op 16 October jl. een laagtestand bereikte met fr. 3.016 miljoen.

De toestand van de banken.

Wij signaleerden reeds, dat de bankdeposito's een nieuw toppunt bereikten en tijdens de maand October waarschijnlijk nog verder gestegen zijn, niettegenstaande de klaarblijkelijke afname van de deposito's toehorend aan buitenlandse banken. Deze deposito's zijn evenwel in de statistiek onder de globale post van de „deposito's" opgenomen voor hun tegenwaarde in Belgische franken. Zulks belet evenwel niet dat tegenover deposito's in vreemde munt, de Belgische banken niet gehouden zijn de dekkingsverplichtingen na te leven. Voor de eerstkomende maanden wordt een verdere gunstige evolutie van de deposito's verwacht.

Als karakteristiek mag eveneens gewezen worden op de verdere toename van de termijndeposito's.

De goud- en deviezenmarkt.

Tijdens de verslagperiode liepen de noteringen van het goud aanmerkelijk terug. Deze baisse lijkt gedeeltelijk toe te schrijven aan verkopen voor rekening van hamsteraars uit het Verre Oosten en anderdeels aan de verdere consolidatie van meerdere zogenaamde zwakke munten.

Noteringen op de vrije goud- en deviezenmarkt.

	Oct. 1951	Dec. 1951	Juni 1952	Oct. 1952
Niet officiële markt				
Goud per gram	74,375	72,50	67,50	63,875
Gouden pond	675,125	657,50	622,50	598,75
Officiële biljettenmarkt				
Papieren pond	126,50	130,50	137,75	130,—
Franse frank (100)	12,90	12,82	13,6875	12,725
Zwitserse frank	12,55	12,45	12,45	12,—
Papieren dollar	55,125	54,25	53,60	51,325
Gulden	12,90	13,20	13,1875	13,175
Duitse mark.	10,45	10,80	11,70	10,875

Het papieren pond heeft opnieuw een gedeelte van het gewonnen terrein moeten prijsgeven, terwijl ook de Franse frank terugliep. De papieren dollar en de Zwitserse frank hebben een gedeelte van hun premie moeten prijsgeven.

De obligatiemarkt.

De aankondiging van de emissievoorwaarden der nieuwe Staatslening veroorzaakte verschillende koersvariatiës. Tegenover de Staatslening van Juni jl. vertoont deze van 20 November a.s. inderdaad verscheidene afwijkingen; zo werd de maximumlooptijd van 10 op 12 jaar gebracht, terwijl de emissieprijs van 96½ pCt in Juni thans tot 97 pCt werd verhoogd. Als gevolg hiervan bereikt het gemiddeld rendement bij de uitgifte 5,09 pCt tegenover 5,26 pCt voor de voorgaande lening.

Met het oog op arbitrageverrichtingen noteerde men vrij aanzienlijke verkopen van langlopende Staatsfondsen zodat de 4 pCt Geünificeerde Schuld sedert 20 October met fr. 0,45 terugliep en de 4 pCt Bevrijdingslening van 28 October af koersverlies leed. Daar de daggeldmarkt buiten compensatie nogal krap was, kon het Rentenfonds waarschijnlijk de koersen dezer leningen niet op afdoende wijze steunen.

Tevens zette de 4½ pCt Lening 1952 (+ fr. 0,60) zich in lijn met de gewijzigde voorwaarden en constateerde men ook een lichte koerswinst bij de 4½ pCt Lening 1951.

Anderdeels waren ook al de 4 pCt Schatkistcertificaten met minder dan 5 jaar looptijd en bijzonder de certificaten 1948 (+ fr. 0,50) koersvast, alhoewel dient vermeld, dat de stemming ietwat zwakker werd tijdens de laatste week van October.

In de overige rubrieken — parastatalen en steden — was de invloed van de aangekondigde Staatslening minder opvallend en bemerkt men — algemeen beschouwd — licht hogere noteringen. Dit komt trouwens tot uiting in de hierbijgevoegde rentetabel.

Een aantal leningen van parastatale organismen, tijdens de maand September en October op de markt gebracht, werd op vlotte wijze geplaatst.

Toestand van de Belgische banken.

(in miljoenen franken)

	Einde 1950	Aug. 1951	Oct. 1951	Dec. 1951	Maart 1952	Aug. 1952	Sept. 1952
Actief							
Kas, Nationale Bank, P.C.	2.853	2.098	2.275	3.448	3.244	2.290	2.105
Daggeld, banken, holdings	6.524	6.716	6.850	6.860	5.974	5.699	5.496
Kredieten aan priv. econ.	27.739	29.507	31.225	33.364	33.470	33.507	34.877
Handelsswissels	6.845	8.238	10.030	9.498	10.248	9.726	11.343
Prolong. en voorschotten tegen effecten	764	735	675	773	707	990	1.175
Diverse debiteuren	13.996	14.170	13.964	14.958	14.412	14.647	14.160
Accepten	6.134	6.364	6.556	8.135	8.103	8.144	8.199
Kredieten aan de Overheid	34.856	36.475	39.431	38.951	40.165	40.066	41.087
Speciaal papier	28.340	29.680	32.318	31.957	32.943	32.507	33.336
Genoteerde staatsfondsen	6.516	6.795	7.113	6.994	7.222	7.559	7.691
Vastgelegde middelen	1.215	1.243	1.253	1.266	1.275	1.312	1.320
Totaal actief	78.085	80.806	87.137	90.363	91.545	93.283	93.606
Portef. van de N.B. en de parast. instellingen aan papier door banken geherdisconteerd	8.543	6.749	5.767	7.526	7.467	6.421	5.341
Passief							
Deposito's en crediteuren	53.571	54.439	58.330	58.804	59.980	60.026	61.404
Zicht	47.693	48.917	52.189	53.143	54.019	53.550	54.878
Op meer dan 30 dagen	5.878	5.522	6.141	5.661	5.961	6.476	6.531
Oblig. en kasbons	272	410	487	557	871	821	848
Eigen middelen	5.064	5.496	5.521	5.629	5.447	5.713	5.718

Rentestand op de obligatiemarkt¹⁾.

(in pCt per einde maand)

	Ge- middelde looptijd	Aug. 1948	Juni 1950	Juni 1951	Sept. 1952	Oct. 1952
Staatsobligaties	langl.	4,77	4,38	4,68	4,49	4,49
Schatkistcertificaten	7 à 8 j.	4,83	4,63	5,24	4,78	4,77
Kasbons steden	5 à 6 j.	5,07	4,49	5,37	5,13	5,12
Kasbons parastatale instel- lingen	ca 9 j.	—	—	5,41	5,03	5,01
Private instellingen	10 à 12 j.	6,06	5,43	6,08	5,61	5,58

¹⁾ Reële rendementen; rekening gehouden met agio en disagio tegenover terugbetalingsprijs.

De aandelenmarkt.

Sedert midden 1952 hebben de beurskoersen op de aandelenmarkt te Brussel slechts beperkte schommelingen doorgemaakt. Een lichte hausse tekende zich af van einde Juni tot Augustus, waarop in de loop van de maand September een baisse van gemiddeld 2,8 pCt volgde. Tijdens de maand October verloor de daling aan intensiteit en beliep nog slechts 0,7 pCt.

Beurs van Brussel.

(indices 1936/38 = 100)

Bedrijfstak	31 Oct. 1952	30 Sept. 1952	Beweging in pCt 31/10 t.o.v. 30/9
Banken	202,5	195,9	+3,4
Portefeuille	160,3	161,7	-0,9
Trusts	117,1	120,7	-3,—
Gas & electriciteit	205,9	213,2	-3,4
Metaalnijverheid	238,1	245,—	-2,8
Scheikundige producten	174,4	176,9	-1,4
Steenkolenmijnen	195,6	194,5	+0,6
Spiegelglas	65,—	66,2	-1,8
Glasblazerijen	62,—	64,5	-3,9
Bouwnijverheid	174,4	172,6	+1,—
Textiel	196,3	199,7	-1,7
Kolonialen	450,3	443,3	+1,6
Voeding	99,7	99,7	—
Diversen	217,5	219,8	-1,1
Brouwerijen	66,5	67,2	-1,1
Papiernijverheid	260,3	264,6	-1,6
Warenhuizen	316,2	316,9	-0,2
Algemeen	219,6	221,1	-0,7

Deze lichte afbrokkeling van de beurskoersen ging gepaard met een duidelijk gebrek aan belangstelling vanwege het publiek. De gemiddelde dagelijkse omzetten bereikten tijdens de maand October amper fr. 62,4 miljoen tegen fr. 69,3 miljoen in September. Het gemiddeld rendement van 75 genoteerde aandelen stond einde October op 5,44 pCt tegen 5,45 pCt een maand te voren en 3,62 pCt in Januari van dit jaar.

Deze scherpe hausse van het beursrendement is vooral toe te schrijven aan de aanmerkelijke verbetering van de resultaten in de loop van dit jaar bekendgemaakt, in vergelijking met het vorige jaar. Voor 563 ondernemingen, die in de loop van de eerste tien maanden van dit jaar hun balansen en verlies- en winstrekeningen publiceerden, bereikten de netto-winsten index 498 in vergelijking met de referentiejaren 1937/39 = 100. Anderdeels waren de jongst gepubliceerde resultaten 35,7 pCt hoger dan het vorige jaar. Van deze winsten werd evenwel slechts 59,2 pCt uitgekeerd aan de aandeelhouders, tegen 76,7 pCt tijdens de vooroorlogse referentiejaren.

Anderdeels houdt de beurs bij de koersvorming van de aandelen klaarblijkelijk reeds rekening met een verwachte terugloop van de winsten over het lopende boekjaar.

Brussel.

Dr L. DELMOTTE.

STATISTIEKEN

SPECIFICATIE DER EMISSIES IN JUNI TOT EN MET SEPTEMBER 1952.

(Bedragen in duizenden guldens; koersen en rentevoeten in pCt).

NAAM	Bedrag (nominiaal)	Koers	Bedrag (reel)	Rentevoet	Looptijd
Juni.					
Obligaties.					
Overheid:					
Investeringcertificaten	38	100	38	3	16 ¹⁾
Beleggingscertificaten	4	100 ¹⁾	4	3 ¹⁾	46 ¹⁾
Gemeente Wageningen	2.000	100	2.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente 's-Gravenhage (premielening)	10.000	100	10.000	2 ¹⁾	40
Gemeente Groningen	2.500	100	2.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Utrecht	4.000	100	4.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Deventer	4.000	100	4.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Almelo	4.000	100	4.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Tilburg	2.500	100	2.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Harderwijk	2.000	100	2.000	4 ¹⁾	40 ¹⁾
Gemeente Bussum	3.000	100	3.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Eindhoven	2.500	100	2.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Hengelo	2.500	100	2.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Dordrecht	3.000	100	3.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Zaandam	2.500	100	2.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Particulieren:					
Vereniging: „Groninger Christelijke Boeren- en Tuindersbond”, Groningen ..	300	100	300	4 ¹⁾	16 ¹⁾
Verschure & Co's Scheepswerf en Machinefabriek N.V., Amsterdam ..	1.000	99	990	4 ¹⁾	15
Groninger Industriële Crediet Bank N.V., Groningen ..	600 ²⁾	100	600	5	25 ¹⁾
Stichting „Het Ziekenhuis Woerden”, Woerden ..	150	100	150	4 ¹⁾	25 ¹⁾
Gerestoreerde Kerk van Vorden	35	100	35	4 ¹⁾	18 ¹⁾
Juli.					
Obligaties.					
Overheid:					
Investeringcertificaten	22	100	22	3	16 ¹⁾
Gemeente Heerlen	6.750	100	6.750	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Kerkrade	5.330	100	5.330	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Provincie Gelderland	4.000	100	4.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Enschede	2.500	100	2.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Winterswijk	1.500	100	1.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Oldenzaal	1.000	100	1.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Emmen	2.000	100	2.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Nijmegen	2.000 ³⁾	100	2.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Amersfoort	5.000	100	5.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Delft	5.000	100	5.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Schiedam	6.000	100	6.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Zwolle	2.500	100	2.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente 's-Gravenhage	30.000 ⁴⁾	90 ³⁾	27.225	3 ¹⁾	40 ¹⁾
Gemeente Apeldoorn	2.000	100	2.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Unie van Waterschapsbonden, Utrecht ..	4.150 ⁵⁾	100	4.150	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Veendam	1.500	100	1.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Rijssen	1.500	100	1.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Voorburg	3.000	100	3.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Kampen	1.500	100	1.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Hoogezand-Sappemeer	1.000	100	1.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Heemstede	1.000	100	1.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Beverwijk	1.000	100	1.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Roosendaal en Nispen	2.700	100	2.700	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Hattum	500	100	500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Breda	2.500	100	2.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente 's-Hertogenbosch	2.500	100	2.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Bergen op Zoom	1.500	100	1.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Oosterhout	500	100	500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Geldrop	500	100	500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Dongen	500	100	500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Gilze en Rijen	500	100	500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Epe	1.000	100	1.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Raamsdonk	1.000	100	1.000	3 ¹⁾	6
Gemeente Eindhoven	3.000	100	3.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Tilburg	5.000	100	5.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Particulieren:					
Gerestoreerde Kerk van Dordrecht ..	70	100	70	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gerestoreerde Kerk van Amsterdam-West ..	300	100	300	4 ¹⁾	25 ¹⁾
Industriële Disconto Maatschappij N.V., Amsterdam ..	1.000	100	1.000	5	20 ¹⁾
St. Elisabeth-Ziekenhuis, Tilburg	3.000	100	3.000	4 ¹⁾	40 ¹⁾
Vereniging voor Chr. Hoger en Middelbaar Onderwijs, Zeist ..	100	100	100	4 ¹⁾	20 ¹⁾
Gerestoreerde Kerk van Apeldoorn ..	175	100	175	4 ¹⁾	23 ¹⁾
Aandelen.					
N.V. Nieuwe Afrikaansche Handels-Vennootschap, Rotterdam	2.317	125	2.897		

¹⁾ Versterkte en/of vervroegde gehele of gedeeltelijke aflossing te allen tijde toegestaan.

²⁾ Versterkte en/of vervroegde gehele of gedeeltelijke aflossing van zekere datum af toegestaan.

³⁾ Voor conversie is bestemd f 199.000.

⁴⁾ Waarvan reeds op inschrijvingsvoorwaarden geplaatst f 1.000.000; idem

⁵⁾ f 9.000.000. ⁶⁾ f 1.000.000;

NAAM	Bedrag (nominaal)	Koers	Bedrag (reële)	Rentevoet	Looptijd
Augustus.					
Obligaties.					
<i>Overheid:</i>					
Investeringcertificaten	58	100	58	3	16 ¹⁾
Beleggingcertificaten	4	100 ¹⁾	4	3 ¹⁾	46 ¹⁾
Gemeente Enschede	2.500	100	2.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Hengelo (O.)	2.500	100	2.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Kampen	1.500	100	1.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Beverwijk	1.000	100	1.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Hoogezand-Sappemeer	1.000	100	1.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Leidschendam	2.500	100	2.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Smalingerland	1.000	100	1.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Breda	5.000	100	5.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Heerlen	2.500	100	2.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente 's-Hertogenbosch	2.500	100	2.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Alphen a. d. Rijn	2.000	100	2.000	3 ¹⁾	6
Gemeente Krimpen a. d. IJssel	1.250	100	1.250	3 ¹⁾	6
Gemeente Gouda	3.000 ⁷⁾	100	3.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Zeist	1.000	100	1.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Loosdrecht	1.300	100	1.300	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Provincie Gelderland	3.000	100	3.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Leeuwarden	1.500	100	1.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente 's-Gravenhage	10.000 ⁸⁾	100	10.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Ridderkerk	1.500 ⁹⁾	100	1.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Groningen	5.000	100	5.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Provincie Drenthe	10.000 ¹⁰⁾	100	10.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Ede	2.000	100	2.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Geertruidenberg	1.000	100	1.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Wageningen	2.000	100	2.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Edam	1.500	100	1.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Tiel	1.500 ¹¹⁾	100	1.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Oldenzaal	1.000 ¹²⁾	100	1.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Weesp	1.000 ¹³⁾	100	1.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Zaandam	2.500	100	2.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Vught	1.250	100	1.250	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Leeuwarden	2.500 ¹⁴⁾	100	2.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Zevenaar	2.000 ¹⁵⁾	100	2.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Monster	1.500 ¹⁶⁾	100	1.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Oudewater	700	100	700	3 ¹⁾	6
September					
Obligaties.					
<i>Overheid:</i>					
Investeringcertificaten	31	100	31	3	16 ¹⁾
Beleggingcertificaten	2	100 ¹⁾	2	3 ¹⁾	46 ¹⁾
Gemeente Sneek	2.000 ¹⁷⁾	100	2.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Woerden	1.500 ¹⁸⁾	100	1.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Winschoten	1.000	100	1.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Purmerend	1.300	100	1.300	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Zwolle	1.500 ¹⁹⁾	100	1.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Deventer	3.000 ²⁰⁾	100	3.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Krimpen aan den IJssel	2.500 ²¹⁾	100	2.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Rotterdam	15.000 ²²⁾	100	15.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Noordwijk	1.000 ²³⁾	100	1.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Waalwijk	1.500 ²⁴⁾	100	1.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Losser	2.000	100	2.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Druten	1.000	100	1.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Unie van Groninger Gemeenten, Ulrum	10.000 ²⁵⁾	100	10.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Made en Drimmelen	600 ²⁶⁾	100	600	3 ¹⁾	6
Gemeente Groesbeek	2.000	100	2.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Culemborg	1.000	100	1.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Gorinchem	9.000 ²⁷⁾	100	9.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Alphen aan den Rijn	2.000	100	2.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten, 's-Gravenhage	20.000 ²⁸⁾	100	20.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Roermond	4.000 ²⁹⁾	100	4.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Utrecht	1.400 ³⁰⁾	100	1.400	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Rucphen	850 ³¹⁾	100	850	3 ¹⁾	6
Gemeente Lichtenvoorde	1.500	100	1.500	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Putten	1.000 ³²⁾	100	1.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Oudenbosch	1.200	100	1.200	4 ¹⁾	30 ¹⁾
N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten, 's-Gravenhage	10.000	100	10.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente Veghel	1.000	100	1.000	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Gemeente 's-Gravenhage (Premielening)	10.000	100	10.000	2 ¹⁾	40
<i>Particulieren:</i>					
Gereformeerde Kerk van 's-Gravenhage-Loosduinen	300	100	300	4 ¹⁾	30 ¹⁾
Vereniging voor Christelijk Middelbaar en Voorbereidend Hoger Onderwijs te Alkmaar	75 ³³⁾	100	75	4 ¹⁾	20 ¹⁾
Vereniging tot Bevordering van Christelijk Schoolonderwijs te Alkmaar	40	100	40	4 ¹⁾	20 ¹⁾
N.V. Werf Gusto v/h Firma A. F. Smulders, Schiedam	2.000	100	2.000	4 ¹⁾	20 ¹⁾
Aandelen.					
N.V. Koninklijke Nederlandsche fabriek van wollen dekens v/h J. C. Zaalberg & Zoon, Leiden	250	100	250		

waarvan reeds op inschrijvingsvoorwaarden geplaatst:
¹⁾ f 500.000.; ²⁾ f 2.000.000.; ³⁾ f 600.000.; ¹⁰⁾ f 2.000.000.; ¹¹⁾ 600.000;
¹²⁾ f 300.000.; ¹³⁾ f 450.000.; ¹⁴⁾ f 1.000.000.; ¹⁵⁾ f 500.000.; ¹⁶⁾ f 600.000;
¹⁷⁾ f 600.000.; ¹⁸⁾ f 400.000.; ¹⁹⁾ f 600.000.; ²⁰⁾ f 1.000.000.; ²¹⁾ f 250.000;
²²⁾ f 5.000.000.; ²³⁾ f 200.000.; ²⁴⁾ f 350.000.; ²⁵⁾ f 2.000.000.; ²⁶⁾ f 300.000;
²⁷⁾ f 3.000.000.; ²⁸⁾ f 10.000.000.; ²⁹⁾ f 1.000.000.; ³⁰⁾ f 500.000.; ³¹⁾ 350.000;
³²⁾ f 500.000.; ³³⁾ f 30.000.

EMISSIES IN 1952.
(Reële bedragen in duizenden guldens)

Maand	Obligaties	Aandelen	Totaal	Waarvan conversies	Uit omzetting van andere beleggingen en geblokkeerd tegoed	Nieuw geld
Januari	27.686	100	27.786	—	43	27.743
Februari	47.572	6.798	54.370	—	22	54.348
Maart	99.878	8.192	108.070	—	228	107.842
April	43.745	1.573	45.318	—	25	45.293
Mei	66.288	—	66.288	—	88	66.200
Juni	46.617	—	46.617	199	42	46.376
Juli	113.822	2.897	116.719	—	22	116.697
Augustus	82.062	—	82.062	—	62	82.000
September	111.298	250	111.548	—	33	111.515

RECENTE ECONOMISCHE PUBLICATIES

Industrial waste treatment, door E. B. Besselièvre. The problem of treating liquid industrial waste to do away with health hazards and the pollutions of streams, analyzed with regard to the different methods of treatment available, the legal requirements and financial factors. N. Y. McGraw-Hill., f 30,80.

Accounting procedure for standard costs, door C. M. Gillespie, rev. ed. N. Y. Ronalds Press, 491 blz., f 33,00.

Reading in economics, door P. A. Samuelson and others. N. Y. McGraw-Hill, 496 blz., f 13,50.

The development of economic thought, great economists in perspective, door H. W. Spiegel. Wiley & Sons. A selection of articles by economists, from many coun-

DE WESTER BOEKHANDEL

Algemene Binnen- en Buitenlandse Boekhandel

Nieuwe Binnenweg 331 ROTTERDAM
 Telefoon 32076 Postgiro 18961



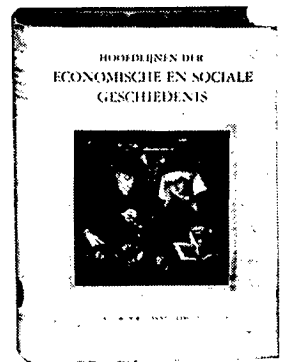
GESPECIALISEERD OP ECONOMISCH GEBIED

HOOFDLIJNEN DER ECONOMISCHE EN SOCIALE GESCHIEDENIS

DOOR D. C. VAN DER POEL

INGELEID DOOR PROF. DR. I. J. BRUGMANS

Uit het voorwoord van Prof. Brugmans:
 „In de Nederlandse taal bestaat een algemene synthese, als dit werk biedt, in het geheel niet. Is dus om deze reden het boek reeds als iets nieuws te beschouwen, de door de schrijver gevolgde sociologische behandelingswijze geeft te meer aanleiding te constateren, dat zijn boek inderdaad in een leemte voorziet. Ik aarzel niet te verklaren, dat de schrijver zijn taak op uitnemende wijze heeft volbracht.”
 Deel I behandelt de vóór-kapitalistische periode tot het einde der Middeleeuwen; Deel II de periode daarna tot heden.
 Het 1e deel verschijnt dezer dagen, het 2e deel voorjaar 1953.
 De totale omvang bedraagt ± 800 pag. en 150 illustraties.



Prijs per deel f 19,50.
EEN HOOGST INTERESSANT EN BELANGRIJK NIEUW WERK!
 Maak voor Uw bestelling gebruik van onze antwoordkaart.
 W. de Haan N.V., Utrecht

tries, dealing with a group of economists representative of the whole field of Western economic thought. Sample selections are Aristotle on Plato, Mill on Bentham, Veblen on Marx, Samuelson, on Keynes. f 28,60.

A theory of price control, door John Kenneth Galbraith. Harvard Univ. Press 1952, f 7,05.

The effect of taxation on industrial location, door J. S. Floyd. Oxford Univ. Press 1952, f 15,10.

Selected readings in accounting and auditing principles and problems, door Mary E. Murphy. Prentice-Hall 1952, f 23,60.

Conference sketch book. Moscow 1952, door Joan Robinson. f 1,75.

The theory of capitalist development, door P. M. Sweezy. Dobson 1952, 398 blz., f 13,25.

The sterling area for American analysis, prepared under the direction of John M. Cassels. Director, Research and Statistics. Division, economic co-operation, administration. Special missions to the United Kingdom. H. M. Stationery Office 1952, f 13,25.

Stalin versus Marx, door Klaus Mehnert. A most important and radical contribution to the understanding of Sta-

linist imperialism, more sharply illuminating than volumes of devit political analysis. Unwin, London 1952, f 5,95.

Les aspects financiers, fiscaux et budgétaires du développement des pays sous-développés, publiés sous la direction de A. Michelson et M. Masoin. Londres 1951, 274 blz., f 12,50.

Méthode scientifique et science économique. Tome I, door Marchal André. I Le conflict traditionnel des méthodes et son renouveau. Librairie de Médecine, Paris 1952.

La structure sociale et politique de l'U.R.S.S., door C. Karpinski. Coll. „Documents sur l'U.R.S.S.” 1952, 174 blz., f 2,85.

9e Congrès internationale de psychotechnique, Berne 12-17 Sept. 1949. F. Baumgarten, Paris 1952, f 25,60.

Das Monopolverbot im Schumanplan, door Dr Robert Krawielicki. J. C. B. Mohr, Tübingen 1952, 122 blz., f 12,20.

Theorie der natürlichen Wirtschaftsordnung. Die 3 Gesetze des wirtschaftlichen Gleichgewichts und die natürliche Wirtschaftsentwicklung, door Ernst Winkler. Vita Verlag, Bern 1952, f 19,—.

**Advertentie-
tarieven
worden U
op aanvraag
gaarne
verstrekt.**

Ondernemingen, die het beste leidende personeel zoeken, speciaal met economische scholing, roepen sollicitanten op door middel van een annonce in de rubriek „Vacatures”. Het aantal reacties, dat deze annonces tengevolge hebben, is doorgaans uitermate bevredigend: begrijpelijk, omdat er bijna geen grote instelling is, die dit blad niet regelmatig ontvangt en waar het niet circuleert. Opdrachten voor het volgende nummer dienen Dinsdag a.s. in ons bezit te zijn

Koninklijke
Nederlandsche
Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants
Schiedam

PHS. VAN OMMEREN N.V.

gevestigd te Rotterdam

Uitgifte van

**f 6.600.000.- niet-royeerbare certificaten
aan toonder van gewone aandelen
in stukken van f 1000.—**

ten volle delende in de resultaten van 1 Januari 1953 af.

Ondergetekenden berichten, dat de **inschrijving** op bovengenoemde uitgifte, uitsluitend voor houders van aandelen en certificaten PHS. van Ommeren N.V. en van certificaten N.V. Stoomvaart-Maatschappij „De Maas”, zal zijn opengesteld bij hare kantoren te ROTTERDAM, AMSTERDAM en 's-GRAVENHAGE op

VRIJDAG 12 DECEMBER 1952

van des voormiddags 9 tot des namiddags 4 uur,

tot de koers van **132½ %**

op de voorwaarden van het prospectus dd. 2 December 1952. Prospectussen en inschrijvingsbiljetten, alsmede afdrucken van de voorwaarden van administratie en - in beperkt aantal - van het jaarverslag over 1951 en van de statuten zijn bij voormelde kantoren verkrijgbaar.

Rotterdamsche Bank N.V.
Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.

beschikbare krachten

Kortgeleden afgestudeerd

ECONOMISCH DOCTORANDUS

zoekt passende werkkring. Br. onder no. E.S.B. 49-2, Bur. v. d. blad, Postbus 42, Schiedam.

Serie Bedrijfskunde, Staatsrecht en Sociale Wetgeving

PRACTISCHE BEDRIJFSKUNDE

door H. J. NIERMEYER

84 pag. 16 × 24 cm, met figuren en schema's. Prijs f 4.25.

Een beknopt, en op de practijk, gericht werkje over de moderne bedrijfskunde. Werkvoorbereiding, grondstoffenmagazijn, controle-afdeling, gereedschapsvoorziening, planning en routing worden aan de hand van vele schema's en figuren duidelijk behandeld.

Verkrijgbaar bij.

N.V. De Technische en Wetenschappelijke Boekhandel
H. STAM, Rochussenstr. 213. Tel. 34692. Rotterdam

vacatures

INTERNATIONAAL
SOCIAAL-ECONOMISCH BUREAU

vraagt:

Directie-Secretaris

econ. of jur. gevormd, Engels of Frans beheersend, representatief en van goeden huize, leeftijd 26-30 j. Aantr. vooruitz., t.z.t. voll. premievrije soc. verz. Br. onder no. E.S.B. 49-3, Bur. v. d. blad, Postbus 42, Schiedam.

Nationale Handelsbank, N.V.

Amsterdam — Rotterdam — 's-Gravenhage

Alle Bank- en Effectenzaken

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch
Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter
de Hoochweg 122, Rotterdam
(West)

Telefoon Redactie en Admini-
stratie 38040. Giro 8408.

Bankiers:

R. Mees en Zoonen, Rotterdam.

Redactie-adres voor België:
Seminarie voor Gespecialiseer-
de Economie, 14, Universiteit-
straat, Gent.

Abonnementen: Pieter de
Hoochweg 122, Rotterdam.

Abonnementsprijs, franco per
post, voor Nederland en de
Uniegebieden en Overzeese
Rijksdelen (per zeepost) f 26.-,
overige landen f 28.- per jaar.
Abonnementen kunnen ingaan
met elk nummer en slechts
worden beëindigd per ultimo
van het kalenderjaar.

Aangetekende stukken in Ne-
derland aan het Bijkantoor
Westzeedijk, Rotterdam (W.)

Lo'sse-nummers 75 cts.

ADVERTENTIES.

Alle correspondentie betreffen-
de advertenties te richten aan
de Koninklijke Nederl. Boek-
drukkerij H. A. M. Roelants,
Lange Haven 141, Schiedam
(Telefoon 69300, toestel 1 of 3)
Advertentietarief f 0,30 per
mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures”
en „Beschikbare krachten”
f 0,60 per mm (dubbele ko-
lom). De administratie behoudt
zich het recht voor om adver-
tenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

N.V. VERENIGDE NEDERLANDSE TANKVAARTREDERIJ

gevestigd te 's-Gravenhage.

Uitgifte

van

f. 25.000.000.- 4 1/2 pCt. obligatiën,

waarvan f. 12.000.000.— obligatiën op inschrijvingsvoorwaarden zijn geplaatst,
in stukken van nominaal f. 1.000.— aan toonder,

tot de koers van 100 pCt.

Ondergetekenden berichten, dat de inschrijving op de resterende

f. 13.000.000.- 4 1/2 pCt. obligatiën

is opgesteld op

Maandag, 8 December 1952,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

bij hare kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, op de voorwaarden
van het prospectus van uitgifte dd. 27 November 1952.

Exemplaren van het prospectus, inschrijvingsbiljetten en afdrucken der Trustacte,
alsmede - tot een beperkt aantal - exemplaren der statuten zijn bij bovengenoemde
kantoren verkrijgbaar.

Amsterdam, 27 November 1952.
Rotterdam,

Amsterdamsche Bank N.V.
De Twentsche Bank N.V.
Incasso-Bank N.V.
Nationale Handelsbank N.V.
Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.
Rotterdamsche Bank N.V.